

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Katarína Vrbová

Kogentné normy v občianskom zákonníku

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce: doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.

Katedra občianskeho práva

Dátum vypracovania práce (uzatvorenie rukopisu) : 10. 1. 2024

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu vypracovala samostatne, že všetky použité zdroje boli riadne uvedené a že práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

Ďalej prehlasujem, že vlastný text tejto práce vrátane poznámok pod čiarou má 125 532 znakov vrátane medzier.

V Prahe dňa 10.1. 2024

Katarína Vrbová

Pod'akovanie

V prvom rade ďakujem rodine, predovšetkým manželovi a rodičom, za trpezlivosť a nekončiacu podporu v priebehu celého štúdia. Pod'akovanie patrí aj doc. JUDr. Petrovi Šustkovi, Ph.D. za odborné vedenie predkladanej diplomovej práce, vynaložený čas a ústretovosť.

Obsah

Úvod.....	6
1 Právne normy a kritérium kogentnosti.....	8
1.1 Právna norma: definícia, špecifické znaky, štruktúra a klasifikácia.....	8
1.1.1 Pojem právna norma.....	8
1.1.2 Špecifické znaky právnej normy	12
1.1.3 Štruktúra právnej normy.....	13
1.1.4 Klasifikácia právnych noriem	15
1.2 Kogentnosť a dispozitívnosť z pohľadu právnej teórie	16
1.2.1 Definícia kogentnej a dispozitívnej normy v tuzemsku	16
1.2.2 Zahraničná doktrína k predmetnému pojmosloviu.....	19
1.3 Historický vývoj úpravy (nielen) kogentnosti a dispozitívnosti.....	21
1.3.1 Občianske právo v premenách času	21
1.3.2 Právna úprava bezprostredne pred rekodifikáciou	23
1.3.3 Rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 17. marca 2005, sp. Zn. 33 Odo 1117/2003.....	25
2 Právna úprava v občianskom zákonníku.....	29
2.1 Spôsoby zakotvenia kogentnosti právnych noriem v občianskom zákonníku .	29
2.1.1 Generálna klauzula v § 1 ods. 2	29
2.1.2 Výslovný zákonný zákaz.....	31
2.1.3 Nepriamy zákonný zákaz	33
2.2 Materiálne kritéria kogentnosti.....	34
2.2.1 Dobré mravy.....	34
2.2.2 Verejný poriadok.....	36
2.2.3 Práva týkajúce sa postavenia osôb	38
2.3 Kogentné ustanovenia slúžiace na ochranu slabšej strany	39
2.3.1 Ochrana tretích osôb.....	41
2.4 Kritika súčasnej právnej úpravy v občianskom zákonníku	41
3 Komparatívna analýza českej a slovenskej právnej úpravy	46
3.1 Rekodifikácia občianskeho práva na Slovensku do roku 2015	46
3.1.1 Priebeh prác na rekodifikácii v období ČSFR.....	46
3.1.2 Prvá komisia pre rekodifikáciu po vzniku samostatnej Slovenskej republiky.....	47
3.1.3 Rekodifikačná komisia pod vedením Petra Vojčíka	48
3.1.4 Rekodifikačná komisia pod vedením Jána Lazára	49
3.1.5 Rekodifikačná komisia pod vedením Antona Dulaka.....	50
3.2 Priebeh rekodifikačných prác na Slovensku do roku 2020	51

3.2.1	Rekodifikačná komisia pod vedením Mareka Števčka	51
3.2.2	Kritika spôsobu úpravy kogentnosti v návrhu novelizácie	54
3.3	Rekodifikačné snahy od roku 2020 až do súčasnosti	55
3.3.1	Prvá pracovná verzia návrhu občianskeho zákonníka.....	55
3.3.2	Druhá pracovná verzia návrhu občianskeho zákonníka.....	56
3.3.3	Aktuálna situácia po parlamentných voľbách 2023	58
	Záver.....	59
	Zoznam skratiek.....	62
	Zoznam použitých zdrojov:.....	63
	Názov práce, abstrakt a kľúčové slová v slovenskom jazyku	73
	Název práce, abstrakt a kľúčová slova v českém jazyce.....	74
	Názov práce, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku/Title of the thesis, abstract and keywords in English.....	75

Úvod

Otázka kogentnosti alebo dispozitívnosti právnych noriem sa dá považovať za jednu z najdôležitejších v občianskom práve vôbec. Čo by mohlo byť pre každého z nás zásadnejšie ako poznanie, či sa od noriem zákona môžeme alebo nemôžeme odchýliť.

Občianske právo akcentuje dôležitosť autonómie vôle – preto by mala byť kogentnosť v tejto oblasti skôr výnimkou ako pravidlom. Základným východiskom je princíp čo nie je zakázané, je dovolené, formulovaný jednak v Ústave Českej republiky v čl. 2 ods. 4, jednak v čl. 2, ods. 3 Listiny základných práv a slobôd.

Dispozitívnosť poskytuje široký priestor pre úpravu individuálnych pomerov podľa vlastného uváženia a subjektívnej ľubovôle. Práve prostredníctvom kogentných noriem je však v niektorých prípadoch táto možnosť obmedzená. Deje sa tak ale z právne relevantných dôvodov.

V prvej časti predkladanej práce sa na problematiku kogentných noriem zameriame zo všeobecnosti. Cieľom tejto kapitoly je vymedzenie základného pojmoslovía nevyhnutného k dôkladnému pochopeniu jednotlivých aspektov rozoberaných v tejto práci a zasadenie danej témy do hlbšieho historického kontextu. Najprv sa zameriame na samotný pojem a definíciu právnej normy ako takej, prihliadneme pritom jednak k jej definičným znakom, na základe ktorých ich následne zatriedime a taktiež k štruktúre právnych noriem. Na normy kogentné i dispozitívne nahliadneme pohľadom tuzemskej i zahraničnej právnej teórie. Pri skúmaní tejto matérie sa obhliadneme aj do minulosti v podobe krátkeho historického exkurzu.

V druhej časti sa budeme zaoberať aktuálne platnou právnou úpravou v občianskom zákonníku. Predostrieme si spôsob, aký zákonodarca zvolil pre vymedzenie kogentných noriem a rozoberieme si jednotlivé kritériá pre posudzovanie kogentnosti. Pritom sa budeme snažiť nájsť odpoveď na otázku, či spôsob zakotvenia kogentnosti v podobe generálnej klauzuly môžeme označiť za krok vopred, alebo takáto zmena výkladovej praxi žiadnym spôsobom identifikáciu kogentnej normy neľahčí, tým, že bol v zásade iba nahradený abstraktný pojem *povahy ustanovenia* inými, ba však rovnako abstraktnými kritériami.

V poslednej časti si predstavíme rekodifikačné úsilie v Slovenskej republike, s ktorou Česká republika historicky zdieľala spoločný štát a tým pádom aj legislatívu. Keďže tu ešte stále zostáva v platnosti rovnaká právna úprava ako právna úprava v ČR

bezprostredne pred rekodifikáciou, v podobe zák.č. 40/1964 Zb., občianskeho zákonníka, načrtneme si smery, akým sa Slovensko plánovalo, či plánuje v otázke rekodifikácie základného súkromnoprávneho kódexu vydať, v porovnaní s právnou úpravou jeho „staršieho a vyspelejšieho brata“. Budeme sa snažiť zistiť, nakoľko sa Česko stalo pre Slovensko inšpiračným zdrojom a komparatívnej analýze podrobíme otázku kogentnosti vo vypracovaných rekodifikačných návrhoch.

V práci budeme využívať predovšetkým deskriptívne - analytickú metódu a taktiež metódu komparatívnu.

1 Právne normy a kritérium kogentnosti

„Lze souditi, že zachování pravidel hoví nějakým zájmům, přinejmenším tomu zájmu, aby vůbec nějaký pořádek byl.“

Emanuel Tilsch

1.1 Právna norma: definícia, špecifické znaky, štruktúra a klasifikácia

1.1.1 Pojem právna norma

Kdekoľvek sa vyskytujú ľudia navzájom žijúci v rámci skupiny, existujú taktiež určité pravidlá, podľa ktorých sa títo ľudia chovajú.¹ K tomu aby spoločnosť fungovala, je nevyhnutne potrebné ľudské správanie regulovať, označiť, čo je žiaduce a naopak nežiaduce. Takto vzniknuté vzorce či pravidlá, na základe ktorých fungujeme v každodennom živote sa zovšeobecňujú a následne inštitucionalizujú. Deje sa tak predovšetkým prostredníctvom normatívnych systémov, medzi ktoré zaraďujeme právo, morálku, náboženské normy a.i. Práve právo Gerloch označuje ako univerzálny normatívny systém, keďže je schopné obsiahnuť aj normy iných normatívnych systémov.²

Z etymologického hľadiska pochádza slovo norma z latinčiny, v ktorej označovalo meradlo, pravitko či pravidlo.³ Posledné zmienené je totožné s tým, ako chápeme pojem norma nielen pokiaľ o ňom uvažujeme v rovine právnej, ale aj v bežnom laickom prostredí, teda ako určité pravidlo chovania. Konkrétne výraz norma v latinčine označoval tesárske náčinie, ktoré bolo používané pri meraní pravých uhlov. S podobným etymologickým pôvodom sa stretne aj v prípade slova pravidlo, (*rule* zo stredovekej angličtiny a staro francúzsky výraz *riule* pochádzajúce z lat. *regula*), ktoré označovalo tesársku pomôcku pre vymeriavanie priamych línií.⁴ Obe tieto náradia boli akousi predlohou, označením ideálu ako má niečo vyzerat'. A práve tento pôvod nám môže byť vodítkom pri skúmaní interpretácie slova norma aj dnes. Norma je teda

¹ TILSCH, Emanuel. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 7.

² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 30.

³ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015, s. 433.

⁴ PATTARO, Enrico. *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence: Volume 1: The Law and The Right: A Reappraisal of the Reality That Ought to Be*. Holandsko: Springer, 2007, s. 62.

regulatív stanovujúci, že niečo má byť.⁵ Rovnako z latinského slova *praescriptum* (predpis, nariadenie, príkaz)⁶ vyplýva prídavné meno preskriptívny, ktoré sa používa ako charakteristický znak akejkoľvek normy, teda že stanovuje niečo, čo má byť a tým reguluje určité chovanie.⁷ Činí tak prostredníctvom tzv. módov (modalít) normatívnosti, ktoré môžeme klasifikovať ako módy objektívne a subjektívne. K objektívnym módom zaraďujeme príkaz, zákaz a dovolenie, zatiaľ čo k subjektívnym módom patrí oprávnenie a povinnosť.⁸

Zamerajme sa teraz na samotný pojem právna norma. Nakoľko neexistuje jedna jediná všeobecne akceptovaná definícia právnej normy, je možné konštatovať, že rôzni autori nahliadajú na tento pojem odlišnou optikou. Gerloch, ktorý právne normy pripodobňuje k základnému stavebnému kameňu príslušného právneho systému, ich definuje ako, „...*obecně závazná pravidla lidského chování, stanovená nebo uznaná státem, (resp. mezinárodním společenstvím států), jejichž porušení stát (resp. státy vytvořené mezinárodní instituce) sankcionují.*“⁹ Podľa tohto poňatia je práve uznanie štátnej moci a následné sankcionovanie v prípade porušenia príslušnej povinnosti prvkom, ktorý ich odlišuje od iných normatívnych systémov či pravidiel chovania.

Podľa Knappa je vymedzenie pojmu právna norma možné v dvoch smeroch a to kvantitatívne a kvalitatívne, pričom za kvantitatívne vymedzenie považuje vysvetlenie právnej normy ako súčasti systému práva k tomuto systému ako celku, kvalitatívne potom ako odlišenie právnej normy od iných pravidiel ľudského chovania a mimoprávných normatívnych systémov.¹⁰ K tomuto vymedzeniu ďalej uvádza: „...*z hlediska kvantitativního byla právní norma charakterizována jako nejmenší (molekulární) rozumná část právního řádu, která sice má svou vnitřní strukturu a tím i své vlastní strukturální části, ve vztahu k právnímu řádu jako celku je ale sama částí a to jeho částí základní (elementární).*“¹¹ Z hľadiska kvalitatívneho charakterizujú právnu normu špecifické znaky slúžiace k jej odlišeniu a to regulatívnosť, právna záväznosť, všeobecnosť a vynútiteľnosť štátnym donútením.¹² Aj napriek tomu, ďalej zmieňuje, že

⁵ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1.vyd., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 147.

⁶ KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ Pavel, SCHAMS Rudolf, VRÁNEK Čestmír, WITTICHOVÁ Drahomíra, ZELINKA Vojtěch. *Latinsko-český slovník*. Druhé vydání. Praha: Leda, 2016, s. 405.

⁷ GERLOCH 2017 op. cit., s. 29

⁸ GERLOCH 2017 op. cit., s. 32

⁹ GERLOCH 2017 op. cit., s. 36

¹⁰ KNAPP 1995 op. cit. s. 147

¹¹ KNAPP 1995 op. cit. s. 148

¹² KNAPP 1995 op. cit. s. 148

ani tieto znaky nie sú celkom nepochybné, prihliadnuc na mnohosť rôznorodých prístupov k vymedzeniu právnej normy pomocou základných definičných znakov.¹³ Právna norma normatívne vyjadruje ako to, čo má byť, určitú skutočnosť, ktorú predpokladá.¹⁴

Z pohľadu Boguszaka má akákoľvek norma, teda nielen norma právna, či pravidlo všeobecný charakter, pod ktorým rozumie, že sa dotýka podobných prípadov vopred nestanoveného určitého počtu, neupravuje tak ad hoc istý konkrétny prípad. Ďalej uvádza, že normy môžeme odlišiť od iných ideí prostredníctvom jazykového vyjadrenia s pomocou výrazov smie byť či je dovolené, alebo naopak má byť, prikazuje sa, zakazuje sa, nesmie byť. Avšak tomu, čo platí v rámci klasického jazykového vyjadrenia, môžeme v práve prikladať odlišný výklad, preto v právnych predpisoch môžu disponovať normatívnou funkciou slovné obraty, ktorým by sme v bežnom jazyku takúto úlohu vôbec neprisudzovali.¹⁵ Takýmto spôsobom sa môžeme stretnúť s formuláciou ktorá síce má deskriptívny teda popisný charakter (to, čo je), v skutočnosti však takto normotvorca určitú skutočnosť zakotvuje do právneho poriadku, stanoví, že niečo takto „*má byť*“.¹⁶ Ako príklad takejto právnej normy, ktorá sa navonok javí ako popisná nech nám slúži ustanovenie občianskeho zákonníka, ktorý stanoví že úplne svojprávnym sa človek stáva plnoletosťou.¹⁷ Napriek tomu, že v obvyklom význame sa nám javí táto veta ako veta popisujúca nejakú skutočnosť, ktorá je, zákonodarca takýmto spôsobom určuje spôsob akým fyzická osoba nadobúda svojprávnosť.

Boguzsak právne normy potom chápe ako „...*pravidlá chování, které jsou ve státě uznána za právně závazná, tzn. jsou obsažena v tzv. pramenech práva a jejichž zachovávaní je vynutitelné veřejnou mocí.*“¹⁸ To, čo právnu normu odlišuje od ostatných noriem, je podľa jeho názoru špecifická forma a fakt, že je ich zachovávanie vynútiteľné.¹⁹

Nakoľko existuje nespočetné množstvo pohľadov na tento teoretický pojem²⁰ a nie je cieľom tejto práce ich všetky bezodne vyčerpať, považujem tu predložené na tomto

¹³ KNAPP 1995 op. cit. s. 148

¹⁴ KNAPP 1995 op. cit. s. 181

¹⁵ BOGUSZAK, Jirí, ČAPEK Jirí, GERLOCH Aleš. *Teorie práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 27.

¹⁶ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 29.

¹⁷ vid' Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 30

¹⁸ BOGUSZAK, Jirí, Jirí ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, s.29.

¹⁹ Ibidem s. 29

²⁰ ako uvádza Knapp, snáď neexistuje právny filozof, ktorý by sa nesnažil vymyslieť vlastnú koncepciu právnej normy a dokázať mylnosť koncepcie iných autorov, vid' KNAPP 1995 op. cit. s. 147

mieste za dostačujúce. Vyššie uvedené vymedzenie pojmu právna norma však bude východiskom pre hlbšie zamyslenie sa nad danou problematikou v ďalších kapitolách tejto práce.

1.1.2 Špecifické znaky právnej normy

Právne normy sa od ostatných noriem, ideí či normatívnych systémov určitým spôsobom odlišujú. Pomocou týchto charakteristických znakov ich môžeme vydeliť ako samostatnú kategóriu, o ktorú sa ďalej v rámci nášho skúmania zaujíname. Aké sú teda spoločné rysy, ktorými dokážeme právne normy popísať? Medzi jednotlivými autormi v tomto smere panuje viac-menej zhoda. Ako typické znaky sa uvádzajú záväznosť, formálna určitosť, všeobecnosť a vynútiteľnosť²¹, ďalej rovnako regulatívnosť, pôvod právnej normy od subjektu, ktorý je k jej vydaniu oprávnený, a náležitá publikácia v súlade so zákonom stanoveným postupom.²²

Pokiaľ zmiňujeme ako charakteristický znak **záväznosť**, máme na mysli záväznosť právnej normy v tom zmysle, že stanovuje oprávnenia a povinnosti. Oprávnenie je pritom vymedzené ako možnosť určitého chovania, ktoré je garantované právnou normou, povinnosť potom ako nutnosť istého chovania, pri ktorej nesplnení nastupuje negatívny dôsledok v podobe sankcie.²³

Pod ďalším znakom, ktorým je **formálna určitosť** sa neskrýva nič iné ako vyjadrenie právnej normy, v takej forme teda prameni práva, ktorá je štátom uznávaná. Právnu normu je preto potrebné vyjadriť prostredníctvom zákona, iného právneho predpisu a pod.²⁴

Čo sa týka **všeobecnosti**, podstatou tohto kritéria je, že právna norma reguluje chovanie druhovo určených subjektov teda adresátov, vo vzťahu k rovnako druhovo určeným objektom. Taktiež oprávnenia, povinnosti a sankcie sú dané všeobecne pomocou druhových znakov. Nejedná sa však o neurčitý počet prípadov rovnakého druhu, ako sa často krát nesprávne domnievame.²⁵

Vynútiteľnosťou potom rozumieme možnosť vynútenia splnenia právnej normy, a to jednak primárnej povinnosti ako i následnej sankcie prostredníctvom orgánov štátnej moci.²⁶

²¹ GERLOCH 2017 op. cit. s. 37-38

²² KNAPP 1995 op. cit. s. 148

²³ GERLOCH 2017 op. cit., s. 37

²⁴ Ibidem s. 37

²⁵ Ibidem s. 37-38

²⁶ Ibidem s. 38

1.1.3 Štruktúra právnej normy

Aj keď sa na právnu normu pozeráme ako na základný stavebný kameň právneho poriadku, samotná sa rovnako skladá z ďalších štrukturálnych prvkov. Poďme sa teraz na tieto skladobné časti zamerať bližšie.

Štruktúru právnych noriem je možné pozorovať s rôznymi hľadiskami a to podľa toho, aké skladobné časti budeme v daný moment brať do úvahy. Predovšetkým je norma zložená z módov normatívnosti či iným názvom normatívnych modalít, ktoré môžu byť jednak objektívne a jednak subjektívne.²⁷ Medzi objektívne normatívne modality, teda normatívne modality z hľadiska normotvorcu, zaraďujeme proti sebe stojace *dovolené* a *nedovolené*, právo ako také nepozná modalitu *lahostajné*, keďže akékoľvek chovanie buď aprobuje alebo reprobuje.²⁸ Dvojicu modalít *dovolené* a *nedovolené* môžeme vyjadriť aj ako normatívne modality tri a to *dovolené*, *prikázané* a *zakázané*, pričom tieto modality sú na seba navzájom prevoditeľné.²⁹ Ak je totiž určité správanie zakázané je de facto prikázané správanie, ktoré je toho nežiaduceho zakázaného správania negáciou. Príkladom nám môže byť zákaz zasahovať do práva na ochranu osobnosti, ktorý je vlastne príkazom do osobnostných práv nezasahovať a pod. Subjektívnymi normatívnymi modalitami t.j. modalitami z pohľadu adresátov právnych noriem sú potom *oprávnené* a *povinné*.³⁰ Medzi všetkými vyššie uvedenými modalitami sú určité vzťahy, či už sú navzájom nezlučiteľné ako príkaz a zákaz alebo tu nachádzame vzťah prevoditeľnosti, či fakt že jednotlivé modality zo seba vyplývajú. Zákonodarcovi to poskytuje širokú možnosť vyjadrenia regulácie danej oblasti prostredníctvom týchto stavebných štrukturálnych prvkov právnych noriem.

Ďalšou možnosťou je rozlíšenie štrukturálnych častí právnych noriem podľa tradičného poňatia, kedy je štruktúra právnej normy charakterizovaná ako trojčlenná teda trichotomická. Týmito časťami sú *hypotéza*, *dispozícia* a ďalej *sankcia*.³¹ Hypotéza je ten článok právnej normy, ktorý stanovuje podmienky realizácie dispozície, respektíve

²⁷ KNAPP 1995 op. cit. s. 153

²⁸ KNAPP 1995 op. cit. s. 154

²⁹ KNAPP 1995 op. cit. s. 154

³⁰ KNAPP 1995 op. cit. s. 154

³¹ GERLOCH 2017 op. cit. s. 38

sankcie, podmienky, aké musia nevyhnutne nastať aby daná právna úprava pôsobila na ten ktorý jednotlivý prípad.³²

Dispozícia stojí v centre pozornosti, pretože musí byť nutne v právnej norme prítomná a práve v nej nachádzame hore zmieňované normotvorcom požadované modality normatívnosti, teda to, čo má byť.³³ Sankcia potom vyjadruje to, čo má byť v prípade pokiaľ nastane hypotéza a súčasne ak nenastane dispozícia³⁴, stanoví tak ujmu, ktorá nastane, keď nebudú splnené právne povinnosti v dispozícii určené.³⁵

Toto klasické členenie štruktúry právnych noriem na tri časti je v skutočnosti nie celkom presné. Tá je totižto skôr tetrachomická teda štvorčlenná než trichotomická. Hypotéza určí predpoklady aby mohlo nastať pravidlo chovania v dispozícii, to predstavuje prvú a druhú časť, až keď to čo má byť nenastane, uplatní sa následne sankcia (časť tretia a štvrtá). Dispozícia sa tu tým pádom objavuje dvakrát a nielen raz. Takáto právna norma obsahujúca všetky štyri prvky sa nazýva normou úplnou alebo podmienenou perfektnou. Tieto normy však nie sú tak frekventované.³⁶ Okrem nich ďalej poznáme, prihliadnúc k tomu aká štruktúrna časť absentuje, právne normy nepodmienené perfektné s chýbajúcou hypotézou, právne normy podmienené imperfektné, v ktorých sa nenachádza sankcia a negácia dispozície a právne normy nepodmienené imperfektné, ktoré okrem sankcie neobsahujú i celú tretiu a štvrtú časť.³⁷

Avšak názor na to, či imperfektné normy vôbec existujú nie je tak jednoznačný, záleží predovšetkým na tom, čo rozumieme pod pojmom právna sankcia.³⁸ Podľa Boguzsaka sankčný prvok nemajú imperfektné normy len naoko. Ak sa na takúto imperfektnú normu pozrieme detailnejšie, dôjdeme k záveru že sankciu, teda právny následok nesplnenia predpokladov uvedených v dispozícii právnej normy, nachádzame v inej právnej norme súvisiacej, či konkretizujúcej prvotnú normu.³⁹

³² GERLOCH 2017 op. cit. s. 39

³³ GERLOCH 2013 op. cit. s. 39

³⁴ KNAPP 1995 op. cit. s. 155

³⁵ GERLOCH 2013 op. cit. s. 39

³⁶ KNAPP 1995 op. cit. s. 155

³⁷ KNAPP 1995 op. cit. s. 155

³⁸ KNAPP 1995 op. cit. s. 155-156

³⁹ BOGUSZAK, Jirí, Jirí ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, s. 84.

1.1.4 Klasifikácia právnych noriem

Na základe rôznorodých znakov, akými sa právne normy môžu vyznačovať, ich môžeme rozdeliť na niekoľko podskupín. Prihliadnuc k týmto odlišným znakom je možné kategorizovanie podľa nižšie uvedených kritérií. Právne normy teda môžeme rozlíšiť na nasledovné druhy:⁴⁰

- Podľa predmetu, metódy a účelu právnej regulácie
 - súkromnoprávne
 - verejnoprávne

 - hmotnoprávne
 - procesnoprávne

 - vnútroštátne
 - medzinárodné

- Podľa povahy regulatívneho pôsobenia normy
 - (a) kondicionálne normy
 - oprávňujúce
 - zaväzujúce

 - kogentné
 - dispozitívne

 - (b) normy bez kondicionálnej povahy
 - blanketové
 - odkazujúce
 - kolízne
 - kompetenčné
 - teleologické
 - odporúčajúce

- Podľa právnej sily (v rámci vnútroštátneho práva)
 - ústavné
 - zákonné
 - podzákonné

⁴⁰ GERLOCH 2013 op. cit., s. 52-75.

Tým, že sme si právne normy rozdelili a uviedli možnosti v akých rôznorodých formách sa v právnej úprave môžu vyskytovať sme završili podkapitolu uvádzajúcu pojmoslovie a inštitúty dôležité pre ďalšie skúmanie problematiky, ktorá je kľúčovou témou v tejto práci a tou je kogentnosť právnych noriem ako taká.

1.2 Kogentnosť a dispozitívnosť z pohľadu právnej teórie

1.2.1 Definícia kogentnej a dispozitívnej normy v tuzemsku

Predtým než sa budeme zaoberať samotnou platnou právnou úpravou v občianskom zákonníku, zameriame sa na kogentné normy pohľadom teoretickým. Prídavné meno kogentný sa v bežnom hovorovom jazyku prakticky nevyskytuje, jedná sa o rýdzo právny pojem, používaný v tomto odbore. Ak teda občan - laik nahliadne do slovníka, nájde pod týmto heslom synonymá ako prikazujúci, nariaďujúci či imperatívny a rovnako, že sa jedná o výraz právnický, ktorý zodpovedá ustanoveniu, od ktorého sa strany nemôžu odchyliť.⁴¹ Pritom sa jedná o pojem, ktorý je bezpochyby pre každého veľmi dôležitý pri svojom každodennom „brání se o vlastní štěstí“, pretože jednoducho potrebuje vedieť, či sa od určitého zákonného ustanovenia môže alebo nemôže odchyliť, bez ohľadu na to ako sa tento inštitút v právnej teórii nazýva.

Už takpovediac tradične sa právne normy v teórii práva delia okrem iného⁴² na normy kogentné, ktoré majú svoj protipól v normách dispozitívnych. Ako uvádza Boguszak, kritériom pre toto rozdelenie je nám povaha pravidiel stanovených právnou normou eventuálne jej dispozíciou.⁴³ Kogentnosťou rozumieme vlastnosť právnych noriem, ktorá sa stáva predmetom záujmu právnych teoretikov. Čo ale tá kogentnosť v skutočnosti predstavuje? Celkom pochopiteľne by nás mohlo napadnúť hľadať definíciu kogentnosti v právnej úprave, v našom prípade teda v občianskom zákonníku.⁴⁴ Definíciu kogentnosti, či kogentnej právnej normy síce v občianskom zákonníku nenájdeme, avšak to neznamená, že by OZ s kogentnosťou nepracoval a neobsahoval právne normy, ktoré práve toto upravujú. Základné ustanovenie upravujúce kogentnosť nachádzame už v úvodnom prvom paragrafe, keď zákon v druhom odseku stanoví, že, „[n]ezakazuje-li to

⁴¹ KRAUS a kolektív. *Slovník cudzích slov*. Tretie vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo - Mladé letá, 2008. s. 505.

⁴² Vid' predchádzajúca časť Klasifikácia

⁴³ BOGUSZAK, Jirí, Jirí ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, s. 88.

⁴⁴ Pojem kogentnosti sa samozrejme nevyskytuje len v občianskom práve respektíve všeobecne v práve súkromnom ako takom, ale prestupuje celým právnym poriadkom. Legálnu definíciu by sme ale v OZ hľadali márne. Je preto potrebné pojem vysvetliť tak, ako na neho nahliada odborná literatúra a taktiež judikatúra.

*zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.*⁴⁵ Už samotné systematické zaradenie predmetného ustanovenia do prvého paragrafu zákona odzrkadľuje dôležitosť tejto problematiky, avšak ustanovenia dotýkajúce sa donucujúcej povahy jednotlivých právnych noriem objavíme na viacerých iných miestach. Bližšie o konkrétnej existujúcej platnej právnej úprave si povieme v druhej kapitole tejto práce.

Podme sa teraz pozrieť, ako kogentnosť respektíve kogentné normy definujú rôzni autori.

Podľa Zuklínovej sú kogentné normy (*iura cogentia*) normy imperatívne, nutne použiteľné na daný prípad, konkrétnu situáciu; pôsobia teda bezpodmienečne a nie je možné aby si kontrahenti dohodli čokoľvek, čo by danej kogentnej norme protirečilo.⁴⁶ S ohľadom na uvedené v predchádzajúcej podkapitole považuje normy kogentné ale aj normy dispozitívne za normy kondicionálne s klasickou štruktúrou, nájdeme v nich teda všetky štrukturálne časti.⁴⁷

Boguszak definuje kogentné normy takto: „*[k]ogentní (kategorické) jsou taková ustanovení, jejich použití na právní poměry, které upravují, nemůže být vyloučeno ani omezeno projevem odchylné vůle subjektu právního vztahu, ani jiných subjektů (nebo státních orgánů).*“⁴⁸

Viac-menej podobnú definíciu nám poskytne aj Gerloch. Ten kogentné normy vníma nasledovne : „ *[k]ogentní (kategorické) normy imperativně stanoví pravidlo chování, práva a povinnosti, neponechávají prostor pro vůli adresátů, kteří tak nemají legální možnost odchylně se od požadavků normy vlastním projevom vůle (pod hrozbou sankce).*“⁴⁹

Pokiaľ nahliadneme do klasickej Knappovej učebnice teórie práva nachádzame tu charakteristiku právnych noriem kogentných (označovaných aj ako *ius cogens*, donucujúce či imperatívne právne normy) ako pravidiel, ktoré svojich adresátov zaväzujú bez výhrady s nutnosťou použitia na danú skutkovú podstatu a to v každom prípade, čím takto vylúčia akúkoľvek autonómnu úpravu.⁵⁰

⁴⁵ Vid' Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1

⁴⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In: DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 133.

⁴⁷ Ibidem

⁴⁸ BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva.* 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, s. 88.

⁴⁹ GERLOCH 2017 op. cit. s. 57.

⁵⁰ KNAPP 1995 op. cit. s. 53-54.

Vo všeobecnosti by sme teda kogentné normy mohli vymedziť na základe týchto hlavných charakteristík:

- nutnosť použitia stanoveného pravidla na daný prípad v momente, ak nastane situácia právnou normou predpokladaná
- vylúčenie možnosti si vlastným prejavom vôle v súlade s občianskym zákonníkom hojne akcentovanou zásadou autonómie vôle upraviť práva a povinnosti inak ako vyžaduje zákonodarca

Práve zásada autonómie vôle je považovaná za jednu zo základných zásad proklamovaných občianskym zákonníkom.⁵¹

Kogentné právne normy sú v teoretickej rovine veľmi dobre charakterizované, každý si vie ľahko predstaviť, čo je ich zmyslom, problém však nastáva v situácii, že je potrebné tieto právne normy v praxi odlíšiť od noriem iných, takých, ktoré nevyvolávajú právne následky zhodné.⁵² Tými sú práve právne normy dispozitívne, ktoré tvoria protipól k normám kogentným.

Rovnako ako v prípade kogentnej normy, v občianskom zákonníku nenachádzame ani konkrétnu legálnu definíciu normy dispozitívnej. Opäť sa teda v stručnosti pozrime, aké vymedzenie tohto pojmu nám ponúka odborná literatúra.

Dispozitívne normy označované aj ako *iura dispositiva*⁵³, *podporné*, *supletívne* či rovnako *ius dispositivum*⁵⁴ podľa Gerlocha, „[n]estaví bud' vôbec pravidlo chování, nebo (zpravidla) je stanoví pouze subsidiárně a dávají jejich adresátům možnost, aby si je stanovili sami, t.j. aby upravili vzájemné práva a povinnosti svým vlastním projevem vůle.“⁵⁵ Až v prípade, že tak neučinia dochádza k aplikácii ustanovenia dispozitívnej normy. Kľúčovou charakteristikou týchto noriem je práve kladenie dôrazu na vôľu adresáta právnej normy.⁵⁶ Prioritu tzv. *lex contractus* a teda vôle zmluvných strán ako

⁵¹ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 50.

⁵² ZUKLÍNOVÁ, Michaela In: DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 133.

⁵³ Ibidem

⁵⁴ KNAPP 1995 op. cit. s. 54.

⁵⁵ GERLOCH 2017 op. cit. s. 57.

⁵⁶ GERLOCH 2017 op. cit. s. 57.

typického atribútu dispozitívnych právnych noriem uvádza taktiež Zuklínová.⁵⁷ Tá predmetné normy definuje ako „[n]ormy, ktoré umožňujú smluvným stranám odchýliť se od právni úpravy stanovené touto normou a autonómne si smluviť vlastní úpravu práv a povinností.“⁵⁸

Knapp k tomuto uvádza, že dispozitívne právne normy vyplňujú medzeru vznikajúcu v momente, keď si subjekty práva, ktorým bolo zákonodarcom umožnené si danú skutkovú podstatu upraviť podľa svojej ľubovôle, teda autonómne, túto skutkovú podstatu neupravili respektíve upravili neúplne. Vtedy sa podporne uplatní ustanovenie určené v takejto norme.⁵⁹

1.2.2 Zahraničná doktrína k predmetnému pojmosloviu

Keďže bipartícia právnych noriem kogentných a dispozitívnych sa vyskytuje tradične, môžeme sa na tieto dva pojmy, ktoré sú kľúčové pre predkladanú prácu pozrieť nielen tuzemským pohľadom, ale aj optikou zahraničnej právnej doktríny.

Na Slovensku je pohľad na kogentné a dispozitívne normy značne podobný, vzhľadom ku spoločnej histórii oboch štátov, rovnako nemožno nespomenúť skutočnosť, že na Slovensku nebol doposiaľ občiansky zákonník rekodifikovaný.⁶⁰ Kogentné normy tu predstavujú „záväzný variant správania sa, od ktorého sa účastníci právneho vzťahu nemôžu odchýliť.“⁶¹ Protipólom sú potom dispozitívne normy, ktoré ustanovujú variant chovania, ktorý pripúšťa odchýlenie sa adresátov právnych noriem na základe vzájomnej dohody. Ak sa teda strany dohodnú, vylúčia tak platnosť tej ktorej dispozitívnej normy. Tá potom platí subsidiárne pre prípad, že by takáto dohoda uzatvorená nebola.⁶² Podľa Lazara kogentné normy „[v]yjadrujú zvýšený dôraz na verejný záujem na určitom správaní subjektov občianskoprávných vzťahov v absolútnych zákazoch alebo príkazoch, ktoré nemôžu subjekty prejavom svojej vôle platne obmedziť alebo vylúčiť; [...]“⁶³ Pritom sa obvykle takéto normy v občianskom práve vyskytujú najmä v rámci úpravy vecných

⁵⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In: DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 134.

⁵⁸ Ibidem

⁵⁹ KNAPP 1995 op. cit. s. 54.

⁶⁰ V platnosti je stále právna úprava, ktorá bola platná v Českej republike pred prijatím OZ a teda zák. č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník. Rekodifikačným snahám a procesom na území Slovenskej republiky sa bude venovať tretia kapitola predkladanej práce.

⁶¹ PROCHÁZKA, Radoslav a Marek KÁČER. *Teória práva*. Bratislava: C.H. Beck, 2013. Beckova edícia právnické učebnice, s. 214.

⁶² Ibidem

⁶³ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014, s. 110.

práv k nehnuteľnostiam, v rodinnom a taktiež v dedičskom práve.⁶⁴ Dispozitívne normy predstavujú naopak také ustanovenia zákona, od ktorých sa účastníci občianskoprávných vzťahov odchyliť môžu a to pomocou súhlasného prejavu vôle, disponujú teda povahou podpornou.⁶⁵

Francúzska právna teória operuje s dvojicou pojmov „*lois impératives*“ a „*lois supplétives*“, ktorým ekvivalentmi sú termíny normy (zákony) imperatívne a normy supletívne teda doplňujúce (lat. *ius suppletivum*). Zákony (normy) imperatívne alebo tiež zákony verejného poriadku sú záväzné a nemožno sa od nich odchyliť.⁶⁶ Odchýlenie pritom nie je možné v žiadnom prípade a za žiadnych okolností a to ani výslovným prejavom vôle. Týkajú sa základných záujmov štátu či spoločnosti. Zákony (normy) supletívne teda doplňujúce, obsahujú už v svojom názve ich základnú funkciu totiž doplňovať, použijú sa teda podporne, v prípade ak si kontrahenti danú záležitosť zmluvne neupravajú. Toto rozlíšenie nachádzame v článku 6 Code Civil, ktorý znie takto: „*On ne peut déroger, par des conventions particulières, aux lois qui intéressent l'ordre public et les bonnes moeurs.*“⁶⁷

V nemeckom ponímaní sú zase kogentné normy limitom zásady zmluvnej slobody (*Inhaltsfreiheit*) tým, že sa od takýchto ustanovení zákona nemôžu odchyliť pomocou dohody.⁶⁸

⁶⁴ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014, s. 110.

⁶⁵ Ibidem s. 111

⁶⁶ CARBONNIER, Jean. *Droit civil: Introduction*. Francúzsko, Presses Universitaires de France - PUF, 1996, s. 201.

⁶⁷ Preklad autora: Nie je možné odchyliť sa osobitnými súkromnými zmluvami od takých zákonov ktoré majú za účel zachovanie verejného poriadku a dobrých mravov.

⁶⁸ WURMNEST, Wolfgang In: ZEKOLL, Joachim a Gerhard WAGNER. *Introduction to German Law*. Third Edition. Kluwer Law International B.V, 2019, s. 210.

1.3 Historický vývoj úpravy (nielen) kogentnosti a dispozitívnosti

1.3.1 Občianske právo v premenách času

Priblížme si teraz v krátkosti vývoj občianskeho práva na území Českej republiky. Tuzemské súkromné právo nebolo po dlhú dobu upravené jednotným kódexom, prvé kodifikačné snahy začali až v 18. storočí.⁶⁹ Za prvý významnejší počin kodifikačných prác môžeme pokladať zriadenie komisie pre vypracovanie spoločného zákonníku pre české a rakúske zeme – tzv. Codex Theresianus, čerpajúci zo systematiky rímskeho práva. Vypracovaná osnova právneho predpisu však vyvolávala značné rozpaky, a k prijatiu zákonníka nakoniec nedošlo.⁷⁰ Následne za vlády Jozefa II. došlo k prijatiu prvého občianskeho zákonníku – tzv. jozefínskeho, aj keď tento obsahoval iba časť všeobecnú a časť venovanú rodinnému právu.⁷¹ Ku komplexnej kodifikácii došlo až v podobe Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníku v roku 1811.⁷² Ten naďalej platil na území ČR taktiež v medzivojnovom Česko-Slovensku v dôsledku recepcie doposiaľ existujúceho práva platného na tom ktorom území; na Slovensku sa recipovalo pôvodom uhorské obyčajové právo a uhorské občianskoprávne predpisy.⁷³ Výsledkom toho bol právny dualizmus⁷⁴, pretrvávajúci až do roku 1950, teda do prijatia prvého česko-slovenského občianskeho zákonníku.⁷⁵ K jeho prijatiu došlo po revolučných politických zmenách v roku 1948, pod priamym ideologickým vplyvom totalitnej moci.⁷⁶ Po obsahovej stránke bolo úlohou OZ 1950 reflektovať princípy Ústavy 9. mája týkajúce sa najmä hospodárskeho poriadku do úpravy nových majetkových vzťahov. Celková

⁶⁹ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 33.

⁷⁰ SCHELLE Karel, VESELÁ Renata, VOJÁČEK Ladislav. Historická východiska sblížování českého soukromého práva s evropskou právní kulturou. In: HURDÍK, Jan a Josef FIALA, ed. *Východiska a trendy vývoje českého práva po vstupu České republiky do Evropské unie: sborník příspěvků z konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně dne 5.10.2005*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. s. 14-15

⁷¹ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 33.

⁷² Ibidem

⁷³ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014, s. 47.

⁷⁴ respektíve trializmus; k tomuto bližšie LIŠKA, Ivan. *Unifikácia a recepcia práva v ČSR po roku 1918*. Visegrad Journal on Human Rights. 2014, č. 2. Dostupné z WWW: http://vjhr.sk/archive/2014_2_2/10.pdf

⁷⁵ Zák. č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

⁷⁶ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 34.

konceptia podliehala tendenciám prebudovať právnu úpravu čo možno najviac k obrazu sovietskeho vzoru.⁷⁷

Platnosť OZ 1950 však nemala dlhé trvanie. Prijatie novej Ústavy Československej socialistickej republiky v roku 1960⁷⁸ predznamenovalo ďalšiu rekodifikáciu súkromného práva. Dôvodová správa k tejto Ústave jej prijatie označuje za medzník prechodu od kapitalizmu k socializmu; víťazstvom socializmu došlo k početným zmenám v spoločenských vzťahoch, v dôsledku čoho je preto potrebná prestavba podstatnej časti právneho poriadku.⁷⁹ OZ 1964, ktorý programovo prehĺbil odklon od tradícií európskeho kontinentálneho práva⁸⁰ i od všeobecne uplatňovaných princípov súkromnoprávnej kodifikácie⁸¹, predstavuje špecifickú kuriozitu v dejinách civilných kodifikácií⁸². Je možné konštatovať, že sa v ňom prejavuje uprednostňovanie verejného záujmu pred záujmom súkromným a štátny dirigizmus zasahujúci aj do súkromnej sféry života jednotlivcov; to sa odzrkadľuje v početnosti kogentných noriem. Keďže občiansky zákonník z roku 1964 kládol spoločenské pomery občanov navzájom na druhé miesto a uprednostňoval pomery medzi občanmi a socialistickými organizáciami⁸³, odklonil sa taktiež od zásady dispozitívnosti.⁸⁴ Sledoval teda zásadu, že všetky jeho ustanovenia sú kogentné, okrem tých, v ktorých je výslovne dovoľené odchýlenie sa od príslušného ustanovenia.⁸⁵ Tento prístup bol však aj v podmienkach totalitného štátu odmietaný kvôli rozporu so základným princípom občianskej slobody a v praxi sa nikdy naplno neuplatnil.⁸⁶ Z pohľadu komunistickej politiky sa výskytom podrobných kogentných noriem prejavovala zreteľná snaha o reguláciu súkromného života občanov.⁸⁷ Táto

⁷⁷ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014, s. 53.

⁷⁸ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československej socialistickej republiky

⁷⁹ Dôvodová správa k ústavnému zákonu č. 100/1960 Sb., Ústave Československej socialistickej republiky. Dostupná z WWW: http://psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_09.htm

⁸⁰ ELIÁŠ, Karel. *Nový občianský zákoník s aktualizovanou dôvodovou zprávu a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 34.

⁸¹ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014, s. 58.

⁸² ELIÁŠ, Karel. Systematika občianskych zákoníků. In: DVORÁK, Jan, Karel MALÝ a Karolina ADAMOVÁ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s.63.

⁸³ OZ 1964 v svojich úvodných ustanoveniach nazvaných Zásady občianskoprávných vzťahov proklamuje v článku I ideu, že základom občianskoprávných vzťahov je socialistické spoločenské zriadenie, v článku IV potom stanoví, že zaisťovať uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb občanov je úlohou predovšetkým socialistických organizácií.

⁸⁴ ELIÁŠ, Karel. *Nový občianský zákoník s aktualizovanou dôvodovou zprávu a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 37.

⁸⁵ KRATOCHVÍL, Zdeněk, a kol. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965. Praktické příručky (Orbis). s. 37

⁸⁶ KNAPP, Viktor. *Filosofické problémy socialistického práva*. Praha: Academia, 1967. s. 248

⁸⁷ BĚLOVSKÝ, Petr. Občianske právo. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 448.

právna úprava sa vyznačovala aj svojím netradičným pojmoslovím a terminológiou, ignorujúc pritom tradične používané civilistické termíny.⁸⁸

Udalosti zamatovej revolúcie a s tým súvisiace spoločensko-politické zmeny vyžadovali zásadnú reformu celého právneho poriadku, súkromné právo nevynímajúc. Takáto radikálna zmena však nebola možná ihneď zo dňa na deň. Situácia sa vyriešila prijatím novely prijatej ako zákon č. 509/1991 Sb.⁸⁹, ktorá preklenula obdobie medzi absolútne nevyhovujúcou právnou úpravou a budúcou úpravou novou.⁹⁰ Tá okrem iného zaviedla opäťovne dispozitívnosť občianskeho práva a to pridaním § 2 ods. 3, ktoré bude rozobrané v nasledujúcej podkapitole.

1.3.2 Právna úprava bezprostredne pred rekodifikáciou

Zamerajme sa teraz na právnú úpravu platnú pred účinnosťou súčasného občianskeho zákonníka. Než bolo súkromné právo celkom zásadným spôsobom rekodifikované prijatím komplexného kódexu v podobe občianskeho zákonníka, právna úprava kogentnosti, respektíve v jej bipartícii s úpravou dispozitívnosti nebola upravená jednotne. OZ 1964 a obchodný zákonník disponoval každý vlastným ustanovením, na základe ktorého sa pristupovalo k určaniu povahy danej normy, každý postavený na rozličnej koncepcii diferenciacie. Výslovne legálnu definíciu nenachádzame rovnako ako v súčasnom OZ ani v OZ 1964. Vodítkom k stanoveniu charakteru predmetnej právnej normy bolo v predchádzajúcom občianskom zákonníku pomerne abstraktné ustanovenie § 2 ods. 3, ktorý stanovil, že „[ú]častníci občanskoprávnych vzťahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.“ Z vyššie uvedeného rezultuje, že za kritériá determinujúce povahu jednotlivých právnych noriem v OZ 1964 môžeme označiť nasledovné:

- absencia výslovného zákazu odlišného správania
- povaha ustanovenia zákona neimplikuje nemožnosť odchýlenia sa

Nie je možné konštatovať, že by toto zákonné ustanovenie nečinilo v interpretačnej praxi isté problémy práve pre svoju nejednoznačnosť. Neprítomnosť výslovného zákazu už z pochopiteľných dôvodov obtiaže činiť nebude, no slovné spojenie druhého určujúceho

⁸⁸ LAZAR, Ján. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014, s. 60.

⁸⁹ Zákon č. 509/1991 Sb., zákon, ktorým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník

⁹⁰ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 39.

kritéria, konkrétne „*povaha zákona*“ je takpovediac mierne hmlisté, nejasné. Takáto vágna formulácia zákona nespĺňa jednu zo základných požiadaviek kladených na právne predpisy, ktorou je právna istota a predvídateľnosť práva a umožňuje tak prispôsobenie si právnej reality podľa svojej ľubovôle. Ved' sa dá bez väčších pochyb konštatovať, že je kľúčovou otázkou každého adresáta právnej normy, či sa môže od ustanovenia zákona odchyliť, alebo tak učiniť nesmie. Pochybnosti pri interpretácii i následnej aplikácii je potom potrebné vyriešiť pomocou výkladu judikatúry. A práve skutočnosť, že na súdy pripadlo oprávnenie stanoviť, čo budeme pokladať za normu kogentnú a čo naopak nie, sa stala predmetom nemalej kritiky. Slovanmi Berana, „*[p]řevažujícím kritériem při stanovení kogentnosti či dispozivnosti by tak neměla být pouze intuice toho, kdo je v poslední instanci oprávněn o charakteru příslušné právní normy rozhodnout, ale především povaha příslušného ustanovení.*“⁹¹ Častokrát potom odkaz na povahu ustanovenia viedol súdy k výkladu *in favorem* kogentných noriem aj u takých zákonných ustanovení, u ktorých to nemalo racionálne odôvodnenie.⁹²

Odlíšny prístup vo vyriešení určenia kogentnosti resp. dispozitívnosti právnej normy prinášal obchodný zákonník. Ten v prvom odseku § 263 stanovil, že sa strany môžu odchyliť od ustanovenia tejto časti zákona⁹³, alebo jej jednotlivé ustanovenia vylúčiť s výnimkou uzatvoreného výpočtu ustanovení, ktoré v ňom následne uvádza. Súčasne v druhom odseku toho istého paragrafu určil nemožnosť odchýlenia sa od základných ustanovení v predmetnej tretej časti zákona a taktiež ustanovení, ktoré prikazovali obligatórnu písomnú formu právneho úkonu.

Aj na tomto prístupe k regulácii spôsobu rozlíšenia kogentnosti či dispozitívnosti právnej normy kritici nenechali suchú nitku. Pranierovaný bol predovšetkým za neschopnosť pružne reagovať na nové trendy a spoločenské zmeny ako aj prílišnú rigiditu.⁹⁴ Pelikánová sa domnieva, že sa nejedná o vhodnú metódu právnej úpravy, pretože taxatívny výpočet neponecháva akýkoľvek priestor judikatúre a doktríne. Tento výpočet obsahuje ustanovenia, ktoré by obsahovať nemal kvôli ich dispozitívnej formulácii a naopak tu absentujú niektoré ustanovenia, ktoré svojou povahou kogentnými

⁹¹ BERAN, Karel. *Kdy je norma kogentní a kdy dispozitivní?*. Právní rozhledy. 2009, č. 19, s. 685-692.

⁹² ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 61.

⁹³ Jedná sa o tretiu časť zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, upravujúcu obchodné záväzkové vzťahy, tj. § 261- §755.

⁹⁴ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 33.

byť musia; napríklad § 678 ObchZ ods. 2⁹⁵ chýba vo výpočte kogentných ustanovení a § 283 ObchZ⁹⁶ je formulovaný dispozitívne a tak je do výpočtu zahrnutý nesprávne.⁹⁷ Naproti tomu kladom takejto úpravy v podobe taxatívneho výpočtu je bezpochyby jej predvídateľnosť, jednoznačnosť a zrozumiteľnosť pre každého adresáta právnej normy, laika nevynímajúc.⁹⁸

Tvorcovia občianskeho zákonníku si boli celkom určite vedomí kladov i úskalí rôznych odlišných poňatí formulácie zákonného ukotvenia pravidiel pre rozlišovanie kogentnosti a dispozitívnosti a napokon sa rozhodli vydať cestou generálnej klauzuly.

1.3.3 Rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 17. marca 2005, sp. Zn. 33 Odo 1117/2003

Odkaz na povahu ustanovenia častokrát viedol súdy k výkladu *in favorem* kogentných noriem aj u takých zákonných ustanovení, u ktorých to nemalo racionálne odôvodnenie.⁹⁹ Najviac skloňovaným bolo v tejto súvislosti rozhodnutie Najvyššieho súdu v prípade sporu o povahu ustanovenia, ktoré stanovovalo výšku úrokov z omeškania. Predmetné ustanovenie znelo nasledovne: „*Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení, není-li podle tohoto zákona povinen platit poplatek z prodlení; vyšší úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis.*“¹⁰⁰ Zmluvné strany si v tomto prípade zjednali výšku úrokov z omeškania odlišne, než to stanovil prevádzací právny predpis. Najvyšší súd však dospel k záveru, že výšku úrokov z omeškania nie je možné stanoviť dohodou účastníkov v odlišnej výške, než aká je stanovená prevádzacím právnym predpisom.¹⁰¹ V príslušnom

⁹⁵ § 678 ObchZ ods. 2 stanovil, že: „*Tichý společník však ručí za závazky podnikatele, jestliže*

a) jeho jméno je obsaženo ve firmě podnikatele, nebo

b) prohlásí osobě, s níž jedná podnikatel o uzavření smlouvy, že oba podnikají společně.“

Cieľom predmetného ustanovenia je ochrana tretích osôb, ktorá môže byť dohodou podnikateľa a tichého spoločníka úplne znehodnotená. Preto by takáto dohoda mala byť prinajmenšom voči tretej osobe neuplatniteľná. PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku*. 3. díl, Obchodní závazkové vztahy, § 56-260. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1998, s. 51.

⁹⁶ § 283 ObchZ stanovil: „*Vyhlašovatel nemůže uveřejněné podmínky soutěže měnit nebo soutěž zrušit, ledaže si toto právo v uveřejněných podmínkách soutěže vyhradil a změnu nebo zrušení uveřejnil způsobem, kterým vyhlásil podmínky soutěže.*“

⁹⁷ PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku*. 3. díl, Obchodní závazkové vztahy, § 56-260. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1998, s. 46-51.

⁹⁸ Je nespochybniteľné, že iné prístupy v úprave toho, čo je a čo nie je kogentné vyžadujú určitú mieru zložitejšej interpretácie, ktorá môže byť pre bežného adresáta právnej normy problematická.

⁹⁹ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 61.

¹⁰⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, § 517

¹⁰¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 17. marca 2005, sp. Zn. 33 Odo 1117/2003, dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/4/28750/1/2?vtextu=1117/2003#lema0>

ustanovení vo vete za bodkočiarkou síce OZ 1964 výslovne účastníkom občianskoprávných vzťahov nezakazuje dohodu o inej výške úrokov z omeškania, nemožnosť prijatia odchyľnej zmluvnej úpravy však vyplýva z povahy tohto ustanovenia. Gramatický výklad predmetného ustanovenia neponecháva podľa argumentácie NS priestor pre úvahy, či je možné výšku úroku z omeškania stanoviť iným spôsobom než pomocou prevádzacieho predpisu. Najvyšší súd tak učinil záver, že veta za bodkočiarkou *in fine* predmetného ustanovenia bola konštituovaná ako ustanovenie kogentnej povahy. Pritom ani po komparácii s úpravou v obchodnom zákonníku, ktorý taktiež upravoval úroky z omeškania, aj keď vo vzťahoch obchodnoprávných, nie je možné usúdiť, že je predmetné ustanovenie kogentné; na rozdiel od občianskeho zákonníku totiž obchodný zákonník výslovne predvída, že si účastníci úroky z omeškania zmluvne upravujú¹⁰². Ďalším argumentom NS v prospech kogentnosti je i funkčná interpretácia. Funkciu majetkovej sankcie za oneskorené splnenie peňažitého dlhu má totiž nielen inštitút úrokov z omeškania ale rovnako inštitút zmluvnej pokuty. Zatiaľ čo právo na zmluvnú pokutu môže byť založené iba zmluvným dojednaním, právo na úrok z omeškania náleží veriteľovi za predpokladu splnenia podmienok v zákone uvedených priamo ex lege. Podľa NS by v prípade, že by bolo možné stanoviť výšku úrokov z omeškania dohodou účastníkov dochádzalo k stieraniu rozdielov medzi ich funkciami, pretože by takto de facto suplovalo inštitút zmluvnej pokuty ako nástroja k vynúteniu plnenia.¹⁰³

Toto rozhodnutie vzbudilo v odborných kruhoch značný ohlas. Prvý argument NS a to gramatický výklad, vo svojej podstate ani nie je možné považovať za gramatický výklad; Najvyšší súd totiž slovami Bejčka čírym konštatovaním, že výklad predmetného ustanovenia neponecháva priestor pre úvahy, či je možné výšku úroku z omeškania stanoviť iným spôsobom než pomocou prevádzacieho predpisu, opomenul argument.¹⁰⁴ Podľa jeho názoru *[p]rávní předpis může stanovit leccos, a jen tím faktem, že se na úpravu v něm odkazuje, nelze argumentovat ve prospěch kogentního charakteru takové úpravy*¹⁰⁵.

Porovnanie s úpravou úrokov z omeškania v obchodnom zákonníku je taktiež značne problematické. Ten totiž v § 263 taxatívne vymenováva kogentné ustanovenia

¹⁰² ObchZ v § 369 ods. 1 stanovil, že: „Je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvena sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak určené předpisy práva občanského“

¹⁰³ Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 17. marca 2005, sp. Zn. 33 Odo 1117/2003

¹⁰⁴ BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, č. 11, s. 406–410.

¹⁰⁵ BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, č. 11, s. 406–410.

vzťahujúce sa na danú časť zákona; § 369 upravujúci inštitút úrokov z omeškania v tomto výpočte nenájdeme. Z toho implicitne vyplýva, že sa jedná o ustanovenie dispozitívne a skutočnosť, že v ňom zákonodarca výslovne predpokladá zmluvnú úpravu na tom nič nemení. Alexander k tomu uvádza, že „[f]ormulace jednotlivých ustanovení třetí části obchodního zákoníku proto v zásadě nemá vliv na to, zda je dotčené ustanovení kogentní nebo dispozitivní.“¹⁰⁶

Možnosť zmluvnej úpravy o výške úrokov z omeškania je v obchodnom zákonníku uvedená nadbytočne a jedná sa o legislatívne technické pochybenie zákonodarcu. Nie je potrebné výslovne uvádzať, že si účastníci občianskoprávných vzťahov môžu odlišne zmluvne dojednať výšku úrokov z omeškania, pokiaľ je toto ustanovenie už raz dispozitívne podľa generálnej klauzuly. Takáto nedôslednosť zákonodarcu môže totiž miasť adresátov právnej úpravy.¹⁰⁷

Aj poslednému argumentu Najvyššieho ohľadom funkčnej interpretácie predmetného ustanovenia sa dá mnohé vytknúť. Odôvodnenie s poukazom na odlišné funkcie inštitútov zmluvnej pokuty a úrokov z omeškania sa javí nedostatočným pre učinenie záveru o kogentnosti daného ustanovenia. Prekrývanie a kombinácia odlišných spôsobov zaistenia záväzku je v súlade so zásadou zmluvnej voľnosti¹⁰⁸, preto argumentácia o stieraní rozdielov neobstojí.

Bejček taktiež upozorňuje na možné absurdné dôsledky takejto reštriktívnej interpretácie. Takýto výklad by podľa neho viedol k záveru, že výšku úrokov z omeškania nie je možné dohodou strán ani znížiť, čo označuje za kontraproduktívny druh nekonzistentnej pseudoochrany zmluvných strán aj proti ich vlastnej vôli.¹⁰⁹ K tomuto sa obdobne vyjadril taktiež Navrátil, podľa ktorého „[s]me teda svedkami toho, že účastníci zmluvných vzťahov sú nútení k niečomu, čo sami nechcú a pritom k tomu nie je žiaden racionálny dôvod. Číra, povedzme nešťastná, zákonná formulácia, ktorá tento výklad síce formálne vzato pripúšťa, je tu stavaná nad všeobecný princíp zmluvnej slobody v občianskoprávných vzťahoch a ďalšie pádne argumenty.“¹¹⁰

S týmto názorom sa nestotožňuje Beran, podľa ktorého je tvrdenie o nemožnosti taktiež zníženia výšky úrokov z omeškania stanovených prevádzacím predpisom

¹⁰⁶ ALEXANDER, Juraj. *Ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení*. Právní rozhledy. 2006, č. 2, s. 69-71.

¹⁰⁷ BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, č. 11, s. 406–410.

¹⁰⁸ Ibidem

¹⁰⁹ Ibidem

¹¹⁰ NAVRÁTIL, David. *Tři poznámky ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení*. Právní rozhledy. 2006, č.

13, s. 482 – 483., preklad autora

nekorektné. Najvyšší súd toto vo svojom rozhodnutí výslovne nekonštatoval. Pokiaľ NS došiel v svojom odôvodnení k tomu, že § 517 ods. 2 *in fine* znemožňuje stanovenie vyššej sadzby, nijak z toho nevyplýva nemožnosť zmluvného dojednanja úrokovej sadzby nižšej a teda, že je predmetné ustanovenie jednostranne kogentné.¹¹¹

S vyššie uvedenými názormi nemožno nesúhlasiť v tom ohľade, že na ustanovenie § 517 ods. 2 *in fine* je potrebné nahliadať ako na dispozitívne. Pritom je potrebné zdôrazniť základnú premisu možnosti zmluvného odchýlenia sa od zákonného ustanovenia, zakotvenú v čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd, ktorý znie takto: „Každý môže činiť, čo není zákonom zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činiť, co zákon neukládá.“. V pochybnostiach, či sa jedná o normu kogentného alebo dispozitívneho charakteru, je potrebné v súlade so zásadami občianskeho práva a občianskeho zákonníku uprednostniť záver, že norma má dispozitívny charakter.¹¹²

Najvyšší súd svoje rozhodnutie neodôvodnil dostatočne presvedčivým spôsobom tak, aby nad ním nevyvstávali pochybnosti o správnosti uskutočneného rozhodnutia. S takýmto absurdným záverom sa nie je možné stotožniť; účastníkom občianskoprávných vzťahov nestojí v možnosti zjednať si iný peňažitý nástroj, ktorým by inštitút úrokov z omeškania nahradili akákoľvek prekážka. Preto ak sa tak deje nevidím žiadny dôvod hľadiť na ustanovenie o výške úrokov z omeškania ako na ustanovenie kogentné. V uvedenom prípade by bola nepochybne zjednaná výška úrokov z omeškania nevyhovujúca nie pre svoj kogentný charakter, ale v dôsledku vecného obmedzenia daného rozporom s dobrými mravmi.¹¹³ Touto cestou, ktorá je zrejme argumentačne náročnejšia, sa ale Najvyšší súd nevydal.

¹¹¹ BERAN, Karel. *Kdy je norma kogentní a kdy dispozitivní?* Právní rozhledy. 2009, č. 19, s. 685-692.

¹¹² Švestka, Jiří In.: JEHLIČKA, Oldřich, Jiří ŠVESTKA a Marta ŠKÁROVÁ. *Občanský zákoník: komentář. 9. vyd.* Praha: C.H. Beck, 2004, s. 32.

¹¹³ Zmluvné strany si dohodli úroky z omeškania vo výške desaťnásobku diskontnej sadzby Českej národnej banky z dlžnej čiastky, čo v predmetnom spore predstavovalo 42,5 %. Takáto sadzba by bola evidentne *contra bonos mores*, Najvyšší súd sa však nevydal takouto cestou argumentácie a nedovodil neplatnosť zmluvného dojednanja z tohto dôvodu.

2 Právna úprava v občianskom zákonníku

V nasledujúcej kapitole sa budeme zaoberať platnou právnou úpravou v zákone č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Rozoberieme v nej dôvody, pre ktoré zákonodarca zvolil daný koncept v podobe generálnej klauzuly a taktiež si predostrieme diferenciačné kritériá, ktoré kogentnosť vymedzujú.

2.1 Spôsoby zakotvenia kogentnosti právnych noriem v občianskom zákonníku

2.1.1 Generálna klauzula v § 1 ods. 2

Zákonodarca po skúsenostiach s tým ako judikatúra reagovala na ukotvenie kogentnosti respektíve dispozitívnosti právnych noriem, kedy častokrát dochádzalo ku konštatovaniu kogentnosti v prípadoch, kde dostatočne presvedčivé odôvodnenie absentovalo, zvolil v druhom odseku § 1 OZ nasledovné pravidlo:

„Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.“

Jedná sa teda rovnako ako v OZ 1964 o formuláciu pomocou generálnej klauzuly, kritérium *povahy ustanovenia* však bolo na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy opustené. Tvorcovia OZ si úskalia tejto vágnej formulácie jednoznačne uvedomovali a z tohto dôvodu to náležite reflektovali v jej novom poňatí. Rovnako sa pri tvorbe vhodného kritéria slúžiaceho k odlišeniu kogentných a dispozitívnych právnych noriem zákonodarca inšpiroval aj v zahraničných právnych úpravách. Okrem generálnej klauzuly ako v dovtedajšom OZ 1964 sa ponúkala ešte možnosť taxatívneho výpočtu kogentných ustanovení po vzore obchodného zákonníka, či pridanie explicitného zákazu zmluvného odchýlenia sa u každého donucujúceho ustanovenia.¹¹⁴

¹¹⁴ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 60-61.

Takáto konštrukcia bola použitá v zákonníku medzinárodného obchodu v § 5, ktorý stanovoval dispozitívnosť všetkých ustanovení s výnimkou tých, u ktorých bolo výslovne uvedené, že odchyliť sa od nich nie je možné.¹¹⁵

Dôvody, ktoré viedli práve k voľbe v prospech generálnej klauzuly zhrňuje Eliáš takto:

- komparácia so štandardmi zahraničných civilných kódexov
- skúsenosť s nevyhovujúcou úpravou v § 263 ObchZ¹¹⁶
- všeobecnosť občianskeho zákonníka dopadajúceho na celú súkromnoprávnu oblasť.¹¹⁷

Výslovný zákonný zákaz, ktorý ťažkosti z pochopiteľných dôvodov nespôsoboval zostal zachovaný vo vete pred bodkočiarkou. Nepresnú a rozpornú činiacu *povahu ustanovenia* v OZ 1964 však nahradili diferenciacné kritériá nové. Avšak nestalo sa tak ihneď; sporná povaha ustanovenia sa nachádzala vo formulácii návrhu občianskeho zákonníka až do roku 2005. V tomto návrhu znelo ustanovenie v druhom odseku § 1 takto:

„Osoby si mohou ujednat, že si vzájemná soukromá práva a soukromé povinnosti upraví odchylně od zákona, ledaže to zákon výslovně zakazuje, anebo plyne-li z povahy ustanovení, že odchylné ujednání vylučuje ohled na veřejný pořádek.“¹¹⁸

V roku 2005 ale Najvyšší súd vydal už spomínané toľko kritizované rozhodnutie vo veci výšky úrokov z omeškania a v tomto kontexte bolo upustené od tejto formulácie, kvôli jej zrejším slabším.

Súčasnú diferenciacnú kritériu nachádzame v predmetnom ustanovení vo vete za bodkočiarkou. Sú nimi dobré mravy, verejný poriadok a taktiež osobnostné práva.

Povšimnime si taktiež že pojem *účastníci občianskoprávných vzťahov*, ktorý sa uplatnil v úprave OZ 1964 bol nahradený pojmom *osoby*. Stalo sa tak z dôvodu

¹¹⁵ Zákon č. 101/1963 Sb., zákon o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku, v § 5 stanovil nasledovné: „*Strany se mohou dohodnout na úpravě odchylnující se od ustanovení tohoto zákona, pokud není výslovně stanoveno, že se od nich nelze odchyliť.*“

¹¹⁶ O záporoch právnej úpravy v § 263 ObchZ je pojednané v predchádzajúcej kapitole predkladanej práce.

¹¹⁷ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 61.

¹¹⁸ Dôvodová správa k návrhu občianskeho zákonníka z roku 2005. Dostupná z WWW: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf s. 24.

opätovného návratu občianskeho zákonníku ku tradičnej českej právnej terminológii, od ktorej sa občianske zákonníky z roku 1950 a 1964 odvrátili.¹¹⁹

Je tento legislatívny krok krokom vopred alebo bol len jeden abstraktný pojem nahradený abstraktnými pojmi inými? Je naozaj znenie predmetného ustanovenia vo vete za bodkočiarkou natoľko konkretizujúce, že napomôže vo výkladovej praxi prekonať nedostatky predchádzajúcej právnej úpravy? Na tieto ale aj ďalšie príhodne vyvstávajúce otázky sa pokúsime nájsť odpovede v nasledujúcich riadkoch.

2.1.2 Výslovný zákonný zákaz

Prvým a zjavne nesporným hľadiskom pre posúdenie kogentnosti určitej normy je explicitný zákonný zákaz. Zákonodarca *explicite* určí nemožnosť odchýlenia sa od tej ktorej normy, osoby si teda odlišné práva a povinnosti nemôžu v žiadnom prípade platne zjednať. Ak tak predsa len učinia, uplatnia sa sankcie právom na takúto situáciu určené; v tomto prípade je to absolútna alebo relatívna neplatnosť poprípade zdanlivosť právneho jednania.

Stanoviť nemožnosť odchýlenia sa prostredníctvom zákonného zákazu je možné urobiť dvojakým spôsobom, jednak priamo a jednak nepriamo. V prvom prípade priameho zákonného zákazu sa vo formulácii ustanovenia použije modalita normatívnosti zakazuje sa (odchylné dojednanie alebo konkrétne dojednanie).

V prípade nepriameho zákonného zákazu nie je v zákonom ustanovení prítomná modalita zakazuje sa, ale je stanovený negatívny dôsledok odchýlenia sa od príslušného ustanovenia. Deje sa tak pomocou slovného spojenia neprihliada sa, je neplatné, či nemá právne účinky. Ak teda zákonodarca stanovuje negatívny dôsledok odchýlenia sa, autonómna úprava nie je možná a teda sa nutne jedná o normu kogentnú.

V prvom zmienenom, teda v prípade priameho zákonného zákazu, sa zákonodarca uchýľuje k danému explicitnému zakotveniu z rôznych dôvodov. Napríklad v ustanovení § 92 OZ nachádzame výslovný zákaz naložiť s ľudskými pozostatkami a ľudskými ostatkami takým spôsobom, ktorý by bol pre zomrelého nedôstojný¹²⁰. Rovnakého aspektu sa dotýka taktiež § 111 OZ¹²¹, v ktorom je zakotvený výslovný zákaz naložiť s odňatou časťou ľudského tela pre človeka nedôstojným spôsobom alebo spôsobom

¹¹⁹ Dôvodová správa k návrhu občianskeho zákonníka z roku 2005. Dostupná z WWW: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf s. 23.

¹²⁰ § 92 OZ

¹²¹ § 111 OZ

ohrozujúcim verejné zdravie. Pre normotvorcu predmetnej právnej regulácie bolo nepochybne úmyslom vyzdvihnúť významnosť právnej ochrany ľudského tela nielen počas života, ale aj po smrti človeka, tým že *explicite* zakazuje jednanie schopné do osobnej integrity ľudského tela zasiahnuť. Aj keď by bolo takéto jednanie nutne kvalifikované ako jednanie priečiace sa dobrým mravom, v dôsledku čoho by nebolo právne relevantné, považuje zákonodarca dôležité zakázať predmetné chovanie výslovné.

Priame výslovné zákazy určitého jednania nachádzame na mnohých miestach občianskeho zákonníku. Zakázané je napríklad založenie právnickej osoby, ktorej účelom je porušenie práva alebo dosiahnutie nejakého cieľa nezákonným spôsobom a to predovšetkým ak je jej účelom popretie práv osôb kvôli ich národnosti, pohlaviu, rase apod. , či napríklad podpora násilia alebo právnickú osobu s ozbrojenými zločkami¹²².

Výslovné zakázané je taktiež založiť nadáciu za účelom podpory politických strán či hnutí i nadáciu slúžiacu výhradne zárobkovým účelom.¹²³

Ďalšie priame výslovné zákazy, ktoré môžeme v občianskom zákonníku nájsť sa dotýkajú oblasti vlastníckeho práva a sú konkretizáciou článku 11 Listiny základných práv a slobôd, ktorý stanoví že vlastníctvo zaväzuje. OZ vlastníkovi explicitne zakazuje nad mieru primeranú pomerom závažne rušiť práva iných osôb¹²⁴ či privádzať priamo imisie na pozemok iného vlastníka¹²⁵.

Zakázaným dojednaniám sa venuje aj samostatná časť občianskeho zákonníka, ktorá obsahuje napríklad výslovný priamy zákaz dojednaní, podľa ktorých záložný dlžník alebo záložný veriteľ nesmie záloh vyplatiť, alebo, že v prípade nedospelého zaisteného dlhu môže veriteľ brať zo zálohu plody a úžitky¹²⁶. Obzvlášť sú pritom zakázané dojednania dotýkajúce sa spotrebiteľa, ktoré vylučujú alebo obmedzujú spotrebiteľove práva z vadného plnenia alebo na náhradu ujmy, či zakladajú podnikateľovi právo odstúpiť od zmluvy bezdôvodne, avšak spotrebiteľovi takéto právo nepriznávajú a iné¹²⁷.

Občiansky zákonník rovnako vyslovene priamo zakazuje nekalú súťaž¹²⁸.

¹²² § 145 ods. 1 OZ

¹²³ § 306 OZ

¹²⁴ § 1012 OZ

¹²⁵ § 1013 OZ

¹²⁶ § 1315 OZ

¹²⁷ § 1814 OZ

¹²⁸ § 2976 OZ

2.1.3 Nepriamy zákonný zákaz

Naproti tomu v prípade nepriameho zákonného zákazu *expressis verbis* zákaz nenachádzame. Zákonodarca svoj úmysel stanoviť kogentnosť tej ktorej normy realizuje prostredníctvom lexikálnych vyjadrení, ktoré stanovujú negatívny dôsledok. Takýmto sú príkladmo formulácie neprihliada sa, je neplatné, či nemá právne účinky.

Slovný obrat neprihliada sa nachádzame napríklad v § 16 OZ, ktorý stanoví, že sa nikto nemôže vzdať svojej právnej osobnosti, v prípade, že tak učiní neprihliada sa k tomu. Rovnako sa neprihliada k odcudzeniu alebo vzdaniu sa prirodzených práv spojených s osobnosťou človeka ani k obmedzeniu takýchto práv v miere odporujúcej zákonu, dobrým mravom alebo verejnému poriadku¹²⁹. Takéto lexikálne vyjadrenie nájdeme na mnohých miestach občianskeho zákonníku (kvantitatívne vyjadrené vyše stovky).

Jazyková formulácia v podobe stanovenia negatívneho dôsledku – je neplatné sa v OZ vyskytuje početne zriedkavejšie. Toto znenie je prítomné najmä v § 580 a nasledujúcich z pomerne jasných dôvodov – v predmetných ustanoveniach zákona sú stanovené hlavné dôvody neplatnosti. Zákonodarca na tomto mieste stanoví, že je neplatné právne jednanie priečiace sa dobrým mravom, ako aj právne jednanie odporujúce zákonu, pokiaľ to zmysel a účel zákona vyžaduje¹³⁰. Za neplatné taktiež označuje právne jednanie s plnením od počiatku nemožným¹³¹. Ustanovenia, ktoré považujeme za kogentné práve vďaka takejto formulácii sa vyskytujú rovnako v dedičskom práve. Napríklad v prípade ak dedič odmietne dedičstvo pod podmienkou, s výhradou, alebo len z časti, je takéto odmietnutie dedičstva neplatné.¹³²

Ďalším možným spôsobom nepriameho zákazu je stanovenie, že určité jednanie nemá zamýšľané právne účinky či následky. Takto normotvorca v občianskom zákonníku vyjadruje kogentnosť najzriedkavejšie. Právne účinky tak nemá ustanovenie, ktorým porúčiteľ dedičovi alebo odkazovníkovi prikáže s pohrozením straty nejakej výhody, aby závetu neodporoval, pokiaľ sa jedná len o odpor proti pravosti závetu alebo proti výkladu jeho zmyslu;¹³³ či ďalej napríklad dojednanie, ktoré vylučuje právo spoločníka na podiel na zisku spoločnosti¹³⁴.

¹²⁹ § 19 ods. 2 OZ

¹³⁰ § 580 ods. 1 OZ

¹³¹ § 580 ods. 2 OZ

¹³² § 1489 ods. 1 OZ

¹³³ § 1574 OZ

¹³⁴ § 2728 ods.2 OZ

2.2 Materiálne kritéria kogentnosti

2.2.1 Dobré mravy

Pre toľko v právnom prostredí hojne skloňované slovné spojenie dobré mravy nenachádzame v občianskom zákonníku žiadnu definíciu. A nie je tomu tak náhodou. Už z podstaty veci nie je možné tento pojem kategoricky zdefinovať – dobré mravy tak radíme medzi jeden z neurčitých právnych pojmov. Tento inštitút môžeme bezpochyby zaradiť medzi jednu z najstarších právnych zásad, na ktorých stojí právny poriadok naprieč právnymi kultúrami. V občianskom zákonníku sa s týmto pojmom stretne na viacerých miestach, nielen v niekoľkokrát analyzovanom pre túto prácu ústrednom ustanovení §1 ods. 2.¹³⁵

Aj keď sa jedná o neurčitý právny pojem, ktorého obsah nie je exaktne stanovený žiadnym právnym predpisom, istú definíciu nám poskytol Najvyšší Súd, keď vystihol pojem dobrých mravov ako „...*souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihující podstatné historické tendence sdílené rozhodující částí společnosti, a mají povahu norem základních.*“¹³⁶ Takéto ponímanie sa však stalo terčom kritiky odbornej verejnosti, keď bolo poukazované hlavne na dôležitosť flexibility tohto právneho pojmu. Charakterizovanie pomocou kritéria nemennosti v čase sa z tohto dôvodu nezdá ako príhodný – chápanie toho, aké jednanie sa dá pokladať za *contra bonos mores* sa v čase môže vyvíjať rozdielne.¹³⁷ Najvyšší súd aj napriek kritike toto vymedzenie niekoľkokrát zopakoval aj vo svojich neskorších rozhodnutiach, viď napr. Uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 14. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3654/2019 alebo Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 29. 1. 2020, sp. zn. 29 Cdo 2136/2018.

Interpretácia pojmu dobrých mravov v ponímaní Ústavného súdu znie v náleze zo dňa 5. 6. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3653/11 nasledujúco:

„Dobré mravy v tomto pojetí tedy jsou souhrnem etických obecně uznávaných a zachovávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami

¹³⁵ S pojmom dobré mravy sa stretne aj v § 2 ods.3, § 19, § 245, § 545, §547, § 580, § 588, §691 ods.2, § 846, § 1221, § 2072, § 2331, § 2909, § 2976, § 3001 OZ

¹³⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 473/96

¹³⁷ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2022, s. 20, marg. č. 88.

tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými mravními zásadami a právními principy.“

Podľa názoru ÚS „[z]ásada souladu práv, resp. jejich výkonu, s dobrými mravy představuje významný princip, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor k uplatnění spravedlnosti (ekvity) a také slušnosti“. Pojem „dobré mravy“ totiž nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňujících obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou, což ve svých důsledcích znamená nastoupení a prosazení cesty nalézání skutečné spravedlnosti.“¹³⁸

Pri svojej aplikácii vyžadujú dobré mravy určitú konkretizáciu ad hoc. Sú meradlom určitého hodnotového základu ako minima morálky akejsi neprekročiteľnej medze.¹³⁹

Jedná sa o inštitút, ktorý je kultúrne i spoločensky podmienený, obsah dobrých mravov sa jednako odlišuje v jednotlivých oblastiach. Tými nie sú nevyhnutne jednotlivé štáty. Líšia sa kvôli osobitosti v náboženskej kultúrnej aj právnej tradícii.¹⁴⁰ *Boni mores* sa objavujú už v rímskom práve, kedy predstavovali zachovávanie pravidiel slušnosti prevzatých od predkov.¹⁴¹

Dobré mravy sú teda súborom určitých spoločnosťou vytvorených a uznávaných pravidiel slušnosti, ktoré vedú jednotlivca k vzájomnému rešpektovaniu sa a nepoškodzovaniu všeobecných záujmov spoločnosti. Taktiež ich môžeme označiť za súbor hodnotiacich kritérií, určujúcich aké jednanie je v rámci danej spoločnosti považované za dobré a ktoré takto považované nie je.¹⁴²

Pojem dobrých mravov sa používa v práve vnútroštátnom na poli práva medzinárodného naopak chýba. V tomto odvetví sa väčšmi využíva inštitút verejného poriadku¹⁴³, o ktorom bude pojednané v nasledujúcej časti tejto práce.

Zákonodarca pritom pomocou princípu dobrých mravov nestanovuje nepochybne morálku a tú potom vzápätí nemá vynucovať, ale zakotvenie inštitútu dobrých mravov má v občianskom zákonníku predovšetkým negatívnu funkciu. Tá spočíva v zabránení

¹³⁸ Nález ÚS zo dňa 14. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 3391/15

¹³⁹ TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 72.

¹⁴⁰ RUBEŠ, Pavel. Dobré mravy v rukou soudců. In: *Pocita Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005, s. 336.

¹⁴¹ JANEBA, Jiří. Dobré mravy. Príspevok publikovaný dňa 20.5.2002 [online]. Dostupný z WWW: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dobre-mravy-16941.html>

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ MATES, Jan, MATESOVÁ, Kopecká, Šárka: *Pár poznámek k úpravě institutu dobrých mravů v NOZ*. Bulletin advokacie 7-8/2011, s. 27.

právnych jednaní, ktoré kvalifikovaným spôsobom odporujú morálnym štandardom, ktoré sú v tej ktorej spoločnosti väčšinovo akceptované. Dobré mravy teda predstavujú hranicu, akej prekročením sa dostávame do sféry jednania kvalifikovaného ako jednanie protiprávne. To však neznamená, že akékoľvek právne jednanie, ktoré je pociťované ako nespravodlivé či amorálne sa na základe tohto princípu stáva automaticky neplatným. Neplatným sa stávajú iba také jednania, ktoré túto medzu prekračujú relevantným spôsobom. V opačnom prípade by sme riskovali potlačenie a obmedzenie jedného zo základných zásad občianskeho zákonníku i občianskeho práva ako takeého a to autonómii vôle. Tento princíp totiž umožňuje i učinenie značne riskantných právnych jednaní a zaväzovať sa k plneniu, ktoré je možné realizovať len za významne výhodných okolností. Len prostá rizikovosť nemôže byť pokladaná za nemravnú do takej miery, že by sa stala neakceptovateľnou a z tohto dôvodu neplatnou.¹⁴⁴

Autor zákona k inštitútu dobrých mravov taktiež uvádza, že je ponímanie tohto pojmu v súkromnom práve ustálené, doktrinálne postačujúco spracované a právnej praxi nespôsobuje väčšie problémy.¹⁴⁵

2.2.2 Verejný poriadok

Ďalším kritériom kogentnosti, ktorý občiansky zákonník v § 1 ods. 2 zmiňuje je verejný poriadok, rovnako ako v prípade dobrých mravov sú zakázané dojednania porušujúce verejný poriadok.

Inštitút verejného poriadku je v kontinentálnej právnej kultúre poznamenaný predovšetkým jeho ponímaním vo francúzskom práve. Vo Francúzsku sa pojem verejného poriadku ďalej rozdeľuje na dve menšie kategórie. Sú nimi:

- medzinárodný verejný poriadok (l'ordre public international)
- vnútorný verejný poriadok (l'ordre public interne)

Medzinárodný verejný poriadok sa dotýka oblasti medzinárodného práva súkromného a procesného a vnútorný verejný poriadok, ktorý sa vyskytuje v pozitívno-právnych úpravách v štátoch ovplyvnených francúzskym *Code Civil* a vo Švajčiarsku.¹⁴⁶

¹⁴⁴ TICHÝ, Luboš. *Obecná časť občianskeho práva*. Praha: C.H. Beck, 2014. Právní praxe. s. 72.

¹⁴⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb., občianskemu zákoníku, konsolidovaná verzia. Dostupná z WWW: <http://obcianskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s. 32.

¹⁴⁶ TICHÝ, Luboš. *Obecná časť občianskeho práva*. Praha: C.H. Beck, 2014. Právní praxe. s. 75.

Verejný poriadok radíme rovnako ako dobré mravy medzi neurčité právne pojmy, ich definícia právnou normou nie je žiaduca. NS ČR vychádza v svojom uznesení zo dňa 16. augusta 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016 z ponímania, že verejný poriadok: „[p]rostupuje celé právo a zahrnuje pravidla, na nichž leží právni základy spoločenského rádu zdejší spoločnosti.“ Totožný prístup nachádzame aj v dôvodovej správe.¹⁴⁷

Rovnako je verejný poriadok jednou z podstatných náležitostí demokratického právneho štátu¹⁴⁸, ktorých zmena je podľa Ústavy neprípustná¹⁴⁹.

V českom vnútroštátnom práve bol do roku 2013 pojem verejného poriadku výsadou prevažne verejnoprávných predpisov. Listina základných práv a slobôd obsahuje princíp verejného poriadku na viacerých miestach a to napríklad v čl. 13 ods. 3, ktorý stanovuje možnosť obmedzenia slobody pohybu a pobytu v prípade, ak je to nevyhnutné pre udržanie (o.i.) verejného poriadku¹⁵⁰, či v čl. 16 ods. 4, ktorý určuje možnosť obmedzenia výkonu náboženských práv prostredníctvom zákona, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre ochranu verejnej bezpečnosti a poriadku¹⁵¹. Prijatím občianskeho zákonníku sa tento pojem premietol aj do práva súkromného, kedy OZ odkazy na verejný poriadok bežne používa.

Pri interpretácii pojmu verejného poriadku sa mnohokrát stretávame s výkladovým problémom, ktorým je diferenciácia verejného poriadku od naoko podobného pojmu dobrých mravov. Podľa Lavického zatiaľ čo dobré mravy majú morálny základ a slúžia k tomu aby napravili zjavnú nerovnováhu medzi dvoma stranami, verejný poriadok medzi nimi nehľadá rovnováhu vo forme spravodlivosti, ale spočíva v spoločenskej prijateľnosti určitého konania.¹⁵²

Ďalší názor verejnému poriadku pripisuje samostatnú kontrolnú funkciu. Slúži tu ako tzv. *public policy* v prípade, že zmluva zrejme odporuje hodnotám a princípom práva bez toho, aby existoval priamy rozpor z pozitívne - právnou úpravou.¹⁵³

¹⁴⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb., občianskemu zákoníku, konsolidovaná verzia. Dostupná z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s. 32.

¹⁴⁸ Ibidem

¹⁴⁹ Ústava ČR čl. 9 ods. 2

¹⁵⁰ Čl. 13 LZPS

¹⁵¹ Čl. 16 LZPS

¹⁵² LAVICKÝ, Petr, a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 24-25.

¹⁵³ TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. Praha: C.H. Beck, 2014. Právní praxe. s. 76.

2.2.3 Práva týkajúce sa postavenia osôb

Zákon v § 1 ods. 2 OZ v časti za bodkočiarkou taktiež zakazuje dojednania porušujúce právo týkajúce sa postavenia osôb, vrátane práva na ochranu osobnosti. Inspiračným zdrojom tohto ustanovenia bol švajčiarsky obligančný zákonník, ktorý v článku 19 odseku 2 hovorí na rozdiel od formulácie v tuzemskom OZ iba o osobnostnom práve¹⁵⁴ (*drois attachés à la personnalité*).

Zdôraznenie kogentnosti práva týkajúceho sa postavenia osôb, vrátane práva na ochranu osobnosti úzko súvisí s antropocentrickým poňatím občianskeho zákonníku.¹⁵⁵ Autor v dôvodovej správe k OZ zmiňuje, že práve človek a jeho záujmy predstavujú osu celej úpravy. Nezabúda však ani na úpravu právnických osôb, ako ďalších subjektov súkromných práv a povinností. Vychádza ale z koncepcie, že právnické osoby vytvárajú ľudia za účelom slúženia ich záujmom, preto tu neexistuje fikcia rovnosti týchto skupín, ktorá ani v mnohých prípadoch nie je fakticky možná.¹⁵⁶

Otázky týkajúce sa postavenia fyzických alebo právnických osôb si tak nie je možné upraviť podľa svojej vlastnej vôle. Možnosť dojednania si iných než zákonom stanovených pravidiel v otázke právnej osobnosti, svojprávnosti, deliktuálnej spôsobilosti, uzavretia manželstva atď. nie je prípustná. Argument pre zakotvenie kogentnosti týchto ustanovení plynie na jednej strane z ústavného i medzinárodného základu týchto otázok – častokrát tu úprava predmetnej matérie tvorí neodňateľné základné práva¹⁵⁷, na strane druhej z ich účelu.¹⁵⁸

Lavický k tomuto ďalej uvádza, že: „*[p]ředstavuje-li osobní status základní pozici osoby v právních vztazích, pak s ohledem na právní jistotu a vůbec možnost racionálního fungování soukromoprávního styku musí být regulován předvídatelně, a tedy jednotně.*“¹⁵⁹ S uvedeným je rozhodne potreba súhlasiť, v úprave statusových otázok je predvídateľnosť a právna istota zásadná.

Ochrana osobnosti je potom v občianskom zákonníku upravená v § 81 a nasledujúcich.

¹⁵⁴ MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 62.

¹⁵⁵ Ibidem

¹⁵⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, konsolidovaná verzia. Dostupná z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s.21.

¹⁵⁷ vid' § 19 ods. 2 OZ, ktorý v časti pred bodkočiarkou upravuje nescudziteľnosť a nemožnosť vzdania sa prirodzených práv spojených s osobnosťou človeka

¹⁵⁸ LAVICKÝ, Petr. § 1 [Soukromé a veřejné právo; dispozitivnost; zakázaná ujednání]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 19, marg. č. 83.

¹⁵⁹ Ibidem

Melzer si pokladá otázku, či vôbec má význam pokladať určité ustanovenia za kogentné, v prípade, že občiansky zákonník sám pripúšťa obmedzenie osobnostného práva, v momente kedy osoba sama súhlasí so zásahom do tohto osobnostného práva.¹⁶⁰ OZ totiž v § 19 od. 2 v druhej vete stanovuje zdanlivosť obmedzenia osobnostných práv v miere odporujúcej zákonu, dobrým mravom alebo verejnému poriadku, *a contratrio* je teda iné obmedzenie osobnostných práv prípustné. V tejto súvislosti preto poukazuje na nutnosť odlíšenia možnosti odchýlenia sa od zákonného ustanovenia autonómnou úpravou, ktorá napr. určité osobnostné právo obmedzuje a možnosťou súhlasiť so zásahom do existujúceho osobnostného práva a to preto, že existuje možnosť spät'vzatia takéhoto súhlasu.

Príkladmo § 84 OZ stanovuje k zachyteniu podoby človeka spôsobom, umožňujúcim určenie jeho totožnosti nutnosť jeho súhlasu. Možnosť odvolania súhlasu je výslovne zakotvená napríklad v § 97 ods. 1, ktorý stanoví možnosť odvolania súhlasu so zásahom do integrity v akejkol'vek forme.¹⁶¹

Právne normy upravujúce osobný status sa potom zaraďujú medzi normy chrániace verejný poriadok.¹⁶²

2.3 Kogentné ustanovenia slúžiace na ochranu slabšej strany

Ďalšiu skupinu kogentných noriem, tvoria ustanovenia slúžiace na ochranu slabšej strany. Ak je totiž zmyslom zákona určitej normy ochrana slabšej zmluvnej strany potom, aby táto ochrana mohla byť fakticky realizovaná, musí byť takáto norma nutne kogentná. Ak by takáto norma bola dispozitívna bolo by to v rozpore s účelom zákona.

Slabšou zmluvnou stranou pritom v súkromnou práve rozumieme taký subjekt, ktorý je najčastejšie z dôvodu faktickej nerovnosti limitovaný v presadzovaní vlastnej vôle. Deje sa tak napríklad v prípade zmluvy uzatváranej adhézny spôsobom, kedy slabšia strana nie je schopná ovplyvniť obsah základných podmienok záväzku. V prípade, že sa strany odchýlia od niektorého z ustanovení upravujúcich takéto zmluvy (§ 1799, § 1800 OZ) alebo ich použitie vylúčia, neprihliada s k tomu.¹⁶³ Zmluvné strany sa pritom nemôžu odchýliť ani od § 1798 OZ (obsahujúceho definíciu takýchto zmlúv), neprihliada

¹⁶⁰ MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občianský zákonník: veľký komentár. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 62.

¹⁶¹ Vid' § 84, § 97 OZ

¹⁶² Uznesenie NS ČR zo dňa 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016

¹⁶³ Vid' § 1801 ods. 2 OZ

sa teda ani k dojednaniam pokúšajúcim sa zmeniť vymedzenie pojmu zmluva uzatváraná adhéznym spôsobom.¹⁶⁴

V občianskom zákonníku konkrétnu definíciu slabšej strany nenachádzame, stať sa ňou tak môže prakticky každý, dôležitá je prítomnosť faktickej nerovnosti (či už ekonomickej, intelektuálnej) *inter partes*.

Ochranárske opatrenia však nemajú zachádzať ďalej, než to ochrana skutočne vyžaduje, to vyplýva z princípu proporcionality. Preto v tomto prípade hovoríme o normách relatívne kogentných, niekedy sa stretneme i s názvom subjektívne polokogentné právne normy. Sú totižto kogentné len jedným smerom, len vo vzťahu k jednej a to práve silnejšej strane. Tá sa teda od normy slúžiacej k ochrane znevýhodnenej strany odchýliť nesmie. Avšak, v prípade, že by sa tak dialo naopak a k odchýleniu by došlo opačným smerom v prospech slabšej strany, neexistuje žiadny dôvod k tomu aby to nebolo umožnené.¹⁶⁵

Typickým príkladom ochrany slabšej strany môže byť napríklad ochrana spotrebiteľa, zamestnanca, neplnoletého či taktiež nájomcu bytu.

Občiansky zákonník tak príkladmo stanoví, že sa neprihliada k dojednaniam odchyľujúcim sa od ustanovenia zákona stanovených k ochrane spotrebiteľa a to aj v prípade, že sa spotrebiteľ zvláštneho práva, ktoré mu zákon poskytuje vzdá.¹⁶⁶

Rovnako sa neprihliada k dojednaniam skracujúcim nájomcove práva podľa ustanovení pododdielu o zvláštnych ustanoveniach o nájme bytu a nájme domu, ak nájomná zmluva zaväzuje prenajímateľa prenechať byt alebo dom nájomcovi za účelom zaistenia jeho bytových potrieb.¹⁶⁷

Zmluvné dojednania odchyľujúce sa od ustanovení dielu OZ o zájazde v neprospech zákazníka označuje občiansky zákonník za neplatné.¹⁶⁸

Ochrana slabšej zmluvnej strany sa často krát prelína s obmedzením zmluvnej slobody, pretože je jedno prostriedkom k dosiahnutiu toho druhého. Práve kvôli dosiahnutiu aspoň približnej zmluvnej spravodlivosti je zmluvná sloboda limitovaná.¹⁶⁹

¹⁶⁴ PETROV, Jan. § 1801 [Kogentnost ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem]. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občiansky zákonník V. Záväzkové právo. Obecná časť (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 355, marg. č. 2.

¹⁶⁵ MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občiansky zákonník: veľký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 63.

¹⁶⁶ Vid' § 1812 ods. 2 OZ

¹⁶⁷ Vid' § 2235 ods. 1 OZ

¹⁶⁸ Vid' § 2549 OZ

¹⁶⁹ LAVICKÝ, Petr. § 1 [Soukromé a veřejné právo. Dispozitivnost. Zakázaná ujednání]. *Občiansky zákonník I. Obecná časť (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1

2.3.1 Ochrana tretích osôb

Princíp rovnosti zakazuje aby sa niekomu bez jeho súhlasu nielen ukladali povinnosti ale do určitej miery aj zakladali práva, teda bez zvolenia tretej osoby nemá byť priamo zasahované do jej právnej sféry.¹⁷⁰

Inak povedané slovami Melzera a Téгла „*autonomie vůle jednoho subjektu nemá negovat autonomii druhého subjektu*“¹⁷¹ tým, že si budú navzájom vnucovať svoju vôľu¹⁷². Zásah do princípu rovnosti v podobe umožnenia priameho zásahu právnej sféry tretích osôb musí byť zvlášťne odôvodnený. Autonómia vôle predstavuje zásadne možnosť upraviť si vlastné záležitosti a nie záležitosti tretích osôb, nie je preto možné meniť pravidlo tak aby zasahovalo do právneho postavenia tretích osôb, prípadne sa nie je možné odchyliť od pravidla, ktorý chráni postavenie tretích osôb.¹⁷³ Z tohto dôvodu tak budú ustanovenia slúžiace k ochrane tretích osôb rovnako ustanoveniami kogentnými.

Konkrétne OZ v ustanovení § 978 zakazuje odchýlku od akéhokolvek ustanovenia tretej časti k tiazii tretím osobám.¹⁷⁴

Medzi kogentné normy zaradujeme aj normy chrániace dobrú vieru tretích osôb.¹⁷⁵

2.4 Kritika súčasnej právnej úpravy v občianskom zákonníku

Ako už bolo zmienené v predchádzajúcom texte zákonodarca zvolil pri úprave kogentnosti a dispozitívnosti v občianskom zákonníku odlišnú koncepciu. Aj keď väčšina občianskych zákonníkov neobsahuje presne dané inštrukcie k rozlíšeniu toho aká norma je kogentná a aká dispozitívna¹⁷⁶, spoliehať sa pri príprave českej kodifikácie občianskeho práva na Knappovu intuíciu „podľa ktorého je „*nezbytným prostředkem*

¹⁷⁰ MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 64.

¹⁷¹ Ibidem

¹⁷² Ibidem

¹⁷³ Ibidem

¹⁷⁴ PETROV, Jan. § 1 [Soukromé a veřejné právo. Kogentní a dispozitivní ustanovení]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 60.

¹⁷⁵ LAVICKÝ, Petr. § 1 [Soukromé a veřejné právo; dispozitivnost; zakázaná ujednání]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 19, marg. č. 83.)

¹⁷⁶ ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 9, str. 13-24.

poznání, a to nejen praktického, ale beze vší pochybnosti i vědeckého“ sa ukazovalo ako nedostačujúce.¹⁷⁷

Bezmedzné kritérium povahy ustanovenia zakotvené v OZ 1964 bolo tak vo vete za bodkočiarkou nahradené konkrétnymi kritériami v podobe dobrých mravov, verejného poriadku a práva týkajúceho sa postavenia osôb.

Inšpiračným zdrojom predmetného ustanovenia sa stala formulácia v *Code des obligations* švajčiarskom obligačnom zákonníku. Ten v článku 19-2 stanoví, že „*La loi n'exclut les conventions des parties que lorsqu'elle édicte une règle de droit strict, ou lorsqu'une dérogation à son texte serait contraire aux mœurs, à l'ordre public ou aux droits attachés à la personnalité*“.¹⁷⁸ Teda považuje za prípustné iba také dojednania, odchyľujúce sa od zákonných predpisov pokiaľ sa nejedná o kogentné ustanovenia alebo pokiaľ takéto odchylenie nie je v rozpore s dobrými mravmi, verejným poriadkom alebo právami spojenými s osobnosťou.

Ten ale ako uvádza Pelikánová a Pelikán nehovorí o ustanoveniach, ktoré výslovne zakazujú odchýlku od zákona, tak ako ustanovenie § 1 ods. 2 OZ, keď vo vete pred bodkočiarkou stanoví, že „*Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona;*“ ale o pravidlách, od ktorých nie je možné sa odchyliť. V tomto prípade teda švajčiarska právna úprava kogentnosť nedefinuje, iba na ňu odkazuje. Tým podľa autorov vzniká výkladový problém, pretože by to nutne viedlo k záveru, kedy by sa za kogentné pokladali iba tie ustanovenia, ktoré by to o sebe výslovne stanovili. V OZ sa ale nevyskytuje mnoho takýchto ustanovení, ktoré by svoju kogentnosť výslovne stanovili (a to či už výslovným zákazom určitého dojednania alebo stanovením negatívneho dôsledku v podobe neplatnosti, vid' kapitola č 2.1.2 a 2.1.3.) a z tohto dôvodu Pelikánová a Pelikán považujú znenie § 1 ods. 2 OZ za formulačnú chybu. Výkladom tak podľa ich názoru nutne dospejeme k záveru, že sa v skutočnosti nezakazujú dojednania porušujúce dobré mravy, verejný poriadok a práva týkajúce sa postavenia osôb, ale stanovuje sa kogentná povaha tých zákonných ustanovení, kde by možnosť odchylenia sa v podobe dohody zmluvných strán viedla k porušeniu dobrých mravov, verejného poriadku alebo úpravy postavenia osôb.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Ibidem

¹⁷⁸ Loi fédérale complétant le Code civil suisse (Livre cinquième: Droit des obligations), zo dňa 30. marca 1911, článok 19-2

¹⁷⁹ PELIKÁNOVÁ, Irena; PELIKÁN, Robert. In: ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s.15.

V českej právnej úprave sa však vyskytuje viacero ustanovení, od ktorých sa bezpochyby nie je možné odchýliť, aj keď to vyslovene samé nestanovujú, či ich nedokážeme zaradiť pod diferenciačné kritériá dobrých mravov, verejného poriadku a osobnostných práv. Pelikánová a Pelikán tak preto rozlišuje dve medze dispozitívnosti.¹⁸⁰

Po prvé musí byť súčasťou dispozičnej voľnosti strán dojednanie práv a povinností, nie je možné si dojednaním meniť obsah objektívneho práva (napríklad odlišné kritéria pre neplatnosť právneho jednanja či vymedzenie veci v právnom slova zmysle).¹⁸¹

Po druhé je možné si pre zmluvné strany dohodnúť práva a povinnosti výhradne medzi sebou, nesmú tak zasahovať do práv tretích osôb a to ako v prípade zásahov priamych, tak aj za situácie, že by sa strany sa strany pokúšali odkloniť od pravidla chrániaceho záujem tretích osôb.¹⁸²

Aj takýto odklon je však možný v prípade, že to zákon *expressis verbis* dovoľí, čo je stanovené v občianskom zákonníku v § 978, ktorý vymedzuje, že „*Od ustanovení této části se lze odchýlit ujednáním s účinky vůči třetím osobám, jen připouští-li to zákon.*“ Jedná sa pritom o časť upravujúcu absolútne majetkové práva.

Rovnako takéto spojenie zákazu so všeobecným pravidlom dispozitívnosti právnych noriem pokladá za nešťastné i Lavický. Ten uvádza, že pravidlo, podľa ktorého sú isté dojednania zakázané ešte nehovorí zhola nič o kogentnosti či dispozitívnosti takejto právnej normy.

Dôvod, prečo pokladá zákonnú formuláciu za nie príliš vhodnú, ilustruje na príklade úpravy výšky úrokov z omeškania. § 1970 OZ stanoví, že „*po dlužníkovi, který je v prodlení se splácením peněžitého dluhu, může věřitel, který řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti, požadovat zaplacení úroku z prodlení, ledaže dlužník není za prodlení odpovědný. Výši úroku z prodlení stanoví vláda nařízením; neujedná-li strany výši úroku z prodlení, považuje se za ujednanou výše takto stanovená.*“

V prípade ak si zmluvné strany zjednajú neprimerane vysoký úrok z omeškania, bude sa jednať o dojednanie, ktoré je v zmysle § 1 ods. 2 zakázané kvôli rozporu s dobrými mravmi. Skutočnosť, že je takéto zmluvné dojednanie v dôsledku priečenia sa dobrým

¹⁸⁰ Ibidem

¹⁸¹ Ibidem

¹⁸² Ibidem

mravom zakázané však nič nemení na dispozitívnosti pravidla o výške úrokov z omeškania.

Vyvodzuje tak, že časť vety za bodkočiarkou je kritériom pre posudzovanie obsahu právneho jednanía a nie povahy právnych noriem z hľadiska kogentnosti alebo dispozitívnosti.¹⁸³

Presvedčený o tom, že novo zakotveným pravidlom pre odlišenie kogentnej či dispozitívnej právnej normy je iba jediné kritérium v podobe výslovného zákonného zákazu odchýlenia sa od ustanovenia zákona je Hejný.¹⁸⁴

Naopak Bezouška a Piechowicová dobré mravy, verejný poriadok a právo týkajúce sa postavenie osôb a ochrany osobnosti za výpočet hľadísk novo použiteľných k posúdeniu kogentnosti právnej normy.¹⁸⁵

Na kritiku právnej úpravy kogentnosti respektíve dispozitívnosti v podobe nekonzistencii ideového zdroja s následnou tuzemskou úpravou reagoval autor občianskeho zákonníku konštatovaním, že zákonodarca nemusí nutne exaktne nasledovať prístup v zahraničnom vzore, ale ho adaptovať na tuzemské podmienky a právne myslenie.¹⁸⁶

Eliáš však kvalifikuje funkcionálnosť zákazu v § 1 ods. 2 OZ vo vete za bodkočiarkou ako dvojakú. Na jednej strane stoja negatívne účinky zákazu, prejavujúce sa tak, že: „*zákaz ujednání narušující dobré mravy nebo veřejný pořádek dopadá na jakékoli úmluvy kolidujícími s těmito hodnotami.*“¹⁸⁷ Táto funkcia síce umožňuje kvalifikáciu protiprávnosti, nepostačí však k určaniu kogentnosti ustanovenia.¹⁸⁸ Na strane druhej potom stoja pozitívne účinky zákazu dojednaní narušujúcich dobré mravy alebo verejný poriadok, ktoré práve indikácii kogentného či dispozitívneho ustanovenia slúžia.¹⁸⁹

¹⁸³ LAVICKÝ, Petr. § 1 [Soukromé a veřejné právo. Dispozitivnost. Zakázaná ujednání]. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1

¹⁸⁴ HEJNÝ, Tomáš. Kogentní a dispozitivní normy v novém civilním právu / právu obchodních korporací aneb vystačíme s "výslovným" určením v zákoně? Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Výjezdní seminář z obchodního práva, Obchodní právo v roce II, 10. – 12. dubna 2015. Dostupné z WWW: <https://www.prf.cuni.cz/tomas-hejny-1404050795.html>, s. 14.

¹⁸⁵ BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2013, s. 11-13.

¹⁸⁶ ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 9, str. 13-24.

¹⁸⁷ Tamtiež

¹⁸⁸ Tamtiež

¹⁸⁹ Tamtiež

Na tomto je mieste je žiadúce uviesť, že Najvyšší súd sa vo svojom rozhodnutí stotožnil s vyššie prezentovaným názorom, že novo zavedené kritéria dobrých mravov, verejného poriadku a osobnostného práva slúžia k identifikácii kogentnosti či dispozitívnosti. Podľa jeho názoru je možné právnu normu posúdiť ako (absolútne) kogentnú, pokiaľ je možné akúkoľvek odchýlku od konkrétnej právnej normy pokladať *per se* za porušujúcu dobré mravy, verejný poriadok alebo právo opravujúce postavenie osôb.¹⁹⁰

Veľký senát NS ČR ďalej konštatoval, že : „...*ne každé odchýlení od právní normy chránící veřejný pořádek lze bez dalšího kvalifikovat jako její porušení, resp. jako narušení veřejného pořádku. Zakázána (nepřípustná) jsou podle § 1 odst. 2, části věty před středníkem o. z., pouze taková ujednání, která odporují smyslu a účelu určité právní normy, bez ohledu na to, zda tímto smyslem a účelem je ochrana veřejného pořádku, dobrých mravů, či jiných – v § 1 odst. 2 o. z. výslovně nezdůrazněných – hodnot.*“¹⁹¹

Ďalšou kategóriou kogentných noriem tak budú aj normy, ktorých účel a zmysel odporuje tomu, aby sa strany mohli autonómnou úpravou od tejto normy odchýliť¹⁹², pričom pre vylúčenie takejto autonómnej úpravy musí existovať dostatočne silný právne relevantný argument.¹⁹³

¹⁹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 31. októbra 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016

¹⁹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 10. júna 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020

¹⁹² MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 65.

¹⁹³ LAVICKÝ, Petr. § 1 [Soukromé a veřejné právo; dispozitivnost; zakázaná ujednání]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 18, marg. č. 82.)

3 Komparatívna analýza českej a slovenskej právnej úpravy

V nasledujúcej kapitole sa zameriame na rekodifikačné snahy občianskeho práva na Slovensku. Na rozdiel od Českej republiky, na Slovensku nebolo doposiaľ občianske právo rekodifikované do podoby jedného občianskeho kódexu a i momentálne tu tak zostáva v platnosti zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník, ktorý (vzhľadom na spoločnú legislatívu v predchádzajúcom spoločnom štáte) v českom prostredí nahradil OZ, ktorého úprave kogentnosti a dispozitívnosti sa táto práca venuje.

3.1 Rekodifikácia občianskeho práva na Slovensku do roku 2015

3.1.1 Priebeh prác na rekodifikácii v období ČSFR

Či už si to uvedomujeme alebo nie, občianske právo prestupuje náš každodenný život a deň čo deň sa s ním stretávame pri úplne rutinných životných situáciách. Preto je viac než potrebné aby práve tento kľúčový právny predpis reflektoval aktuálnu situáciu. Avšak navzdory tomu, slovenský občiansky zákonník komplexnou premenou ešte stále neprešiel. V tak zásadnej oblasti, platí takmer šesťdesiat rokov starý právny predpis, aj keď v súčasnosti už z veľkej časti novelizovaný. V priebehu mnoho rokov platnosti občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb., prebehli viaceré čiastkové zmeny v podobe novelizácii. Z nich iba štyri úpravy boli prijaté pred rokom 1989.¹⁹⁴ Vzhľadom na úplne odlišné sociálne, ekonomické, politické i celkovo spoločenské pomery, ktoré boli aktuálne v období prijatia OZ 1964 a kompletne sa v priebehu rokov po udalostiach zamatovej revolúcie zmenili, však bolo potrebné uskutočniť komplexnú zmenu.

Nevyhnutnú potrebu prijatia nového občianskeho zákonníka ako základného piliera súkromného práva si zákonodarcovia celkom zrejme uvedomovali. Počiatky v snahe o rekodifikáciu siahajú už do obdobia ČSFR, kedy bola na Úrade vlády (podpredsedom vlády bol Pavel Rychetský, ktorý v období od augusta 1990 do júla 1992 pôsobil ako predseda federálnej Legislatívnej rady vlády¹⁹⁵), ustanovená prvá odborná komisia pre rekodifikáciu pod vedením Viktora Knappa a Karola Planka. Tá zahájila práce na príprave nového Občianskeho zákonníka. Po roku 1989 vznikla taktiež komisia pre

¹⁹⁴ Vid' novely: zákon č. 58/1969 Zb., 131/1982 Zb., 94/1988 Zb., 188/1988 Zb.

¹⁹⁵ OEHM, Jaroslav. Organizace a činnost Legislativních rad vlády ČSFR a vlády ČR po listopadu 1989. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana, ed. *Pocta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 268-269.

prípravu Obchodného zákonníka.¹⁹⁶ Súbežne s prácami na rekodifikácii Občianskeho zákonníka sa zahájili aj práce na tzv. *veľkej novele* č. 509/1991 Zb.¹⁹⁷ Jej gestorom bol vyššie zmienený Pavel Rychetský, autormi potom Viktor Knapp a Karol Plank, ktorí novelu napísali v priebehu niekoľkých mesiacov.¹⁹⁸ Táto novela bola však iba núdzovým provizórnym riešením, skutočnosť, že sa jedná iba o dočasnú úpravu bola evidentná už pri jej vzniku.¹⁹⁹ Občiansky zákonník sa vtedy musel adaptovať na politické a spoločenské zmeny uskutočnené behom nežnej revolúcie a prispôbiť sa demokratickému zriadeniu. Prostredníctvom tejto veľkej novely sa zmenilo približne 80% pôvodného znenia, avšak nezaoberala sa otázkou diskontinuity s predošlým markantne odlišným vývojom.²⁰⁰

Z práce vyššie zmienenej prvej federálnej rekodifikačnej komisie dokonca vznikol návrh paragrafovaného znenia občianskeho zákonníka. Po rozdelení federácie práce na rekodifikačnom projekte v Českej republike ustali²⁰¹, a vzniknutý návrh tu takpovediac upadol do zabudnutia.²⁰²

3.1.2 Prvá komisia pre rekodifikáciu po vzniku samostatnej Slovenskej republiky

Návrh paragrafového znenia z dielne federálnej rekodifikačnej komisie sa na Slovensku, na rozdiel od Českej republiky stal základom pre nasledovné práce na zmene právnej úpravy.²⁰³ Prvá rekodifikačná komisia bola po vzniku samostatnej Slovenskej republiky zriadená v roku 1996 a personálne nadviazala na komisiu fungujúcu za ČSFR – pracovala totiž pod vedením Karola Planka. Komisia pracovala pod významným časovým tlakom, spôsobeným ministrom spravodlivosti, ktorý stanovil termín pre

¹⁹⁶ VOJČÍK, Peter. Rekodifikácia noriem súkromného práva a duševné vlastníctvo. In: *Acta Iuridica Cassoviensia* 26. Košice: Právnická fakulta, 2009, s. 171.

¹⁹⁷ NĚMEČEK, Tomáš. „Jsem jen venkovský učitel.“ S Karlem Eliášem o vlivu Viktora Knappa, hnusné angličtině a právu na šachtě. Príspevok publikovaný dňa 1. 7. 2008 [online]. Dostupný z WWW: <https://jinepravo.blogspot.com/2008/07/karel-eli-jsem-jen-venkovsk-uitel.html>

¹⁹⁸ NĚMEČEK, Tomáš, RYCHETSKÝ, Pavel. Diskrétní zóna. Praha: Vyšehrad, 2012. Rozhovory (Vyšehrad), s. 134.

¹⁹⁹ VOJČÍK 2009 op. cit., s.171

²⁰⁰ Dôvodová správa k návrhu občianskeho zákonníku z roku 2018. Dostupná z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018_Odovodnenie.pdf, s. 1.

²⁰¹ Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, konsolidovaná verzia. Dostupná z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s.10.

²⁰² TELEČEK, Ivo. *Některé kritické poznámky k návrhu koncepce občanského zákoníku*. Právní rozhledy, 1997, roč. 5, č. 5, s. 225.

²⁰³ Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, konsolidovaná verzia. Dostupná z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s.10.

dokončenie návrhu zákona v paragrafovanom znení do októbra toho istého roku.²⁰⁴ Nerealistické očakávanie postavilo predsedu rekodifikačnej komisie do nezávideniahodnej pozície – absentoval čas pre odbornú diskusiu či hlbšie analýzy, aj napriek tomu však bol v roku 1997 vypracovaný prvý návrh zákona.²⁰⁵ Po smrti predsedu komisie Karola Planka bol tento návrh dopracovaný Jánom Lazárom a Jaromírom Svobodom.²⁰⁶ Tento návrh paragrafového znenia nového občianskeho zákonníka²⁰⁷ bol schválený Vládou SR a v roku 1998 postúpený do Národnej rady SR, nakoniec bol však z legislatívneho procesu stiahnutý.²⁰⁸ Návrh nového kódexu bol okrem iných zásad, vybudovaný i na zásade zmluvnej slobody, vyjadrenej taktiež v dispozitívnosti právnej úpravy.²⁰⁹

3.1.3 Rekodifikačná komisia pod vedením Petra Vojčíka

Legislatívne práce ďalej pokračovali od roku 1999 v rekodifikačnej komisii pod vedením Petra Vojčíka. Táto komisia predstavila v roku 2002 nový Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka.²¹⁰ Tento bol uznesením vlády č. 827 zo dňa 7. augusta 2002 schválený a zároveň v ňom bola uložená ministrovi spravodlivosti úloha predložiť na rokovanie vlády návrh Občianskeho zákonníka, ktorý bude vypracovaný na základe schváleného legislatívneho zámeru a to do konca augusta 2005.²¹¹ Politická vôľa pokračovať v ďalšej práci na paragrafovom znení však opätovne nebola nájdená²¹² a proklamovanú úlohu sa tak naplniť nepodarilo. Ba naopak, rekodifikačné práce medzi rokmi 2005 až 2006 skoro celkom prestali.²¹³

²⁰⁴ DULAKOVÁ, JAKUBEKOVÁ, Denisa. *Aktuálny stav prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike a jeho vízie*. Magister Officiorum, 2020, č. 2., s. 8-15.

²⁰⁵ VOJČÍK, Peter, INFORMÁCIA O PRIEBEHU A STAVE REKODIFIKAČNÝCH PRÁČ NA NOVOM OBČIANSKOM ZÁKONNÍKU. In: DULAKOVÁ, JAKUBEKOVÁ, Denisa. *Aktuálny stav prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike a jeho vízie*. Magister Officiorum, 2020, č. 2., s. 8-15.

²⁰⁶ CIRÁK, Ján. *Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2012, roč. XX, č. 1, s. 10.

²⁰⁷ Vládny návrh občianskeho zákonníka č. 1046/1998

²⁰⁸ Informácie o priebehu prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike. Dostupné z WWW: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rekodifikacia-obcianskeho-zakonnika/pribeh-prac-na-rekodifikacii-sukromneho-prava-v-slovenskej-republike/>

²⁰⁹ HURDÍK, Jan. *K návrhu slovenského Občianskeho zákonníka*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č.1.s. 107.

²¹⁰ Legislatívny zámer občianskeho zákonníka z roku 2002 uverejnený v časopise Justičná revue č. 8–9/2002. Dostupný tiež z WWW: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/SEPARAT-JUSTICNEJ-REVUE-LEGISLATIVNY-ZAMER-OBCIANSKEHO-ZAKONNIKA.htm>

²¹¹ Uznesenie vlády SR č. 827/2002. Dostupné z WWW: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13182/1>

²¹² DULAKOVÁ JAKUBEKOVÁ Denisa 2020, op.cit.

²¹³ CIRÁK 2012 op.cit. s.11

3.1.4 Rekodifikačná komisia pod vedením Jána Lazára

V roku 2007 bola ustanovená nová rekodifikačná komisia pod vedením Jána Lazára.²¹⁴ Výsledkom práce tejto komisie bol nový Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, odsúhlasený v roku 2009 vládou SR. Započaté práce na paragrafovom znení však nadobudli reálny výsledok až o pár rokov neskôr.²¹⁵

Predložený Legislatívny zámer bol vypracovaný na monistickom princípe; voľba monistického prístupu v súkromnoprávnom kódexe a teda jednotného či integrovaného občianskeho zákonníka sa autorom legislatívneho zámeru javila ako vhodnejšia.

Adresát právnej normy v podobe subjektu, ktorý právnou normu vykladá respektíve aplikuje v tomto prípade ľahšie nachádza celistvú úpravu určitého právneho vzťahu, vrátane príznačných odchýlok, vzťahujúcich sa rovnako na obchodnoprávny alebo spotrebiteľský vzťah. Naproti tomu duálna úprava súkromnoprávných záväzkov, kedy je rovnaká materia súbežne upravená jednako občianskym tak aj obchodným zákonníkom sa stala predmetom kritiky. Často krát tu nachádzame úpravu zdvojenú či si odporujúcu. Zmieňovaná koncepcia dualizmu sa tak pre adresáta právnej normy stáva neprehľadnou a potláča tak jeden zo základných princípov akým je právna istota a predvídateľnosť práva.²¹⁶

Autori legislatívneho zámeru zdôrazňovali taktiež historické súvislosti dualizmu občianskeho a obchodného práva, kedy bol v napríklad Nemecku, Francúzsku či Rakúsku udržaný dualistický model pod vplyvom historickej tradície a nie z dôvodu, že by sa takáto koncepcia ukazovala ako príhodnejšia.²¹⁷

K otázke kogentnosti či dispozitívnosti sa legislatívny zámer stavia nasledovne; systematicky sa s úpravou tejto problematiky v osnove návrhu OZ počítalo vo všeobecnej časti, kde prvá hlava kódexu pod názvom *Úvodné ustanovenia* mala obsahovať okrem vymedzenia vecnej pôsobnosti aj základné zásady, na ktorých by bol pripravovaný nový kódex postavený. Zákonodarcovia tu plánovali zakotviť princíp dispozíciej autonómie osôb. Z tohto dôvodu hodlali v budúcom návrhu zákona explicitne vyjadriť, že „... *ak to nezakazuje zákon, alebo ak z povahy ustanovenia zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchýliť, je prípustné, aby si osoby vzájomné práva a povinnosti upravili*

²¹⁴ DULAKOVÁ JAKUBEKOVÁ Denisa 2020 op.cit.

²¹⁵ Informácie o priebehu prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike. Dostupné z WWW: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rekodifikacia-obcianskeho-zakonnika/priebeh-prac-na-rekodifikacii-sukromneho-prava-v-slovenskej-republike/>

²¹⁶ Legislatívny zámer občianskeho zákonníka z roku 2009. Dostupný z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-OZ_2009.pdf, s. 14.

²¹⁷ Ibidem s. 15

*odlišne od zákona.*²¹⁸ Podľa autorov legislatívneho zámeru, sa týmto ustanovením jednak poukazuje na skutočnosť, že úprava všeobecného súkromného práva je v zásade dispozitívna a kogentná iba vo výnimočných prípadoch i sa stanovujú kritéria vylučujúce možnosť odchýlenia sa od zákona (ohrozenie, či porušenie verejného záujmu, dobrých mravov alebo osobnostných práv).²¹⁹

Oproti platnej zákonnej formulácii bol tak pojem *účastníci občianskoprávných vzťahov* v predmetnom návrhu nahradený pojmom osoby, čo predstavuje návrat k tradičnej právnej terminológii. Sporná *povaha ustanovenia* v tomto návrhu ostáva zachovaná.

3.1.5 Rekodifikačná komisia pod vedením Antona Dulaka

Po období, kedy rekodifikácia nebola opäť stredobodom záujmu a kedy legislatívne práce znova ustali, bola v roku 2013 ustanovená nová rekodifikačná komisia. V jej čele Jána Lazára nahradil Anton Dulak. Termín pre predloženie prvého návrhu zákona v paragrafovom znení bol stanovený do konca septembra 2015.²²⁰ Určený termín sa komisii podarilo dodržať, znenie bolo následne predložené odbornej verejnosti k diskusii.²²¹

Podobu paragrafového znenia návrhu zákona sa podarilo tejto komisii dosiahnuť ako druhej v poradí (prvýkrát bol tento míľnik pokorený vládnyim návrhom v roku 1998).

Problematika kogentnosti je v tomto návrhu, čo sa systematiky týka, upravená v prvej časti – všeobecná časť – prvá hlava – úvodné ustanovenia, hneď v § 2. Ustanovenie § 2 predmetného návrhu stanoví nasledovné:

§ 2 Dispozitívna povaha zákona

„Subjekty si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodu (sic) odchylné od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje; zakázané sú dohody, ktoré porušujú dobré

²¹⁸ Legislatívny zámer občianskeho zákonníka z roku 2009. Dostupný z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-OZ_2009.pdf, s. 39.

²¹⁹ Ibidem

²²⁰ DULAKOVÁ JAKUBEKOVÁ Denisa 2020 op.cit.

²²¹ Výzva k širokej odbornej diskusii - DULAKOVÁ, Denisa. Paragrafové znenie prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka. Príspevok publikovaný dňa 12. 11. 2015 [online]. Dostupný z WWW: <https://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html> <https://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>

*mravy, verejný poriadok alebo práva týkajúce sa postavenia osôb, vrátane práva na ochranu osobnosti.*²²²

Pri tvorbe predmetného návrhu zákona autori síce vychádzali z legislatívneho zámeru z roku 2009, v tomto prípade však, na rozdiel od predchádzajúceho návrhu v ňom koncipovanému, absentuje toľkokrát omieľaná sporná *povaha ustanovenia*. Pojem osoby nahradil pojem subjekty. Oproti legislatívnemu zámeru z roku 2009 sa taktiež kritéria vylučujúce možnosť odchýlenia sa od zákona výslovne uvedené. Inšpiračným zdrojom takéhoto poňatia sa stal celkom zrejme český OZ 2012. Ide takmer o doslovný preklad, rozdiel je iba v použití termínu *subjekty* namiesto slova *osoby*.

Zjavnú podobu s českým súkromnoprávnym kódexom nachádzame aj v súvisiacom ustanovení a totiž v úprave neplatnosti; medzi hlavné dôvody neplatnosti návrh občianskeho zákonníka v § 252 radí neplatnosť právneho úkonu **zjavne** priečiacemu sa dobrým mravom alebo **zjavne** narušujúceho verejný poriadok, ako aj právneho úkonu odporujúceho zákonu, pokiaľ to zmysel a účel zákona vyžaduje. Oproti českej úprave je tu prítomný rozdiel v skutočnosti, že neplatnosť právneho úkonu (v českej právnej terminológii *jednání*) nespôsobuje každý rozpor s *boni mores* ale len rozpor zjavný, v § 580 OZ 2012 nie je prítomné ani kritérium zjavného narušenia verejného poriadku.

Takáto formulácia by mala nahradiť doterajšiu úpravu § 39 OZ 1964, kde sa neplatný právny úkon pokladá taký, ktorý svojim obsahom alebo účelom buďto:

- odporuje zákonu
- obchádza zákon
- alebo sa prieči dobrým mravom.

3.2 Priebeh rekodifikačných prác na Slovensku do roku 2020

3.2.1 Rekodifikačná komisia pod vedením Mareka Števéčka

Napriek tomu, že sa rekodifikačnej komisii Antona Dulaka podarilo naplniť cieľ a paragrafové znenie návrhu zákona vytvorila, s účinnosťou od 1. júla 2015 boli do

²²² Návrh paragrafového znenia nového občianskeho zákonníka z roku 2015. Dostupný z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2015.pdf

komisie pre rekodifikáciu súkromného práva vymenovaní noví členovia; funkciou predsedu komisie bol poverený Marek Števček.²²³

Navonok prezentovaná zhoda v plánoch o ďalšom smerovaní rekodifikácie a nadviazanie na rekodifikačné úsilie predchádzajúco pôsobiacej komisie²²⁴ sa ukázala byť nie tak jednoznačná. Politický vplyv sa zjavne dostal aj do tvorby nového základného súkromnoprávneho predpisu.²²⁵ Príhodné sú na tomto mieste slova Dulaka, keď tvrdí, že sa rekodifikácia súkromného práva bohužiaľ dostala do područia politiky do takej miery, že neovplyvňuje iba začiatok a rýchlosť legislatívnych prác, ale aj ich hodnotenie.²²⁶

Obrat v postupe (i prístupe a spôsobe) legislatívnych prác nastal v októbri 2018, kedy bol zverejnený prekvapivý úmysel občianskoprávnu úpravu iba novelizovať a nie prijatie nového kódexu. Od počiatku rekodifikačných prác sa smerovalo k vzniku nového občianskeho zákonníka, novelizácia bola uskutočnená už nespočetnekrát a z dôvodu tak radikálnych porevolučných zmien, týkajúcich sa každého spoločenského aspektu, sa ani iná koncepcia nejaví ako dostačujúca.

Avšak politická zhoda pre prijatie úplne nového občianskoprávneho kódexu nebola nájdená. Vtedajší minister spravodlivosti SR Gábor Gál k tomuto uviedol, že pre celkovú dramatickú zmenu systému súkromného práva na Slovensku, akým by prijatie nového občianskeho kódexu istotne bolo, chýba politická vôľa i jasné vymedzenie základných koncepčných otázok. Z tohto dôvodu sa pre túto chvíľu ustúpilo od prijatia celého osobitného súkromnoprávneho zákonníku naraz (ako v prípade ČR) a prišlo sa k zámeru rekodifikácie po separátnych častiach rozhodujúceho významu (po vzore napr. Švajčiarska).²²⁷

Prvotne sa tak na Slovensku malo pristúpiť iba k reforme záväzkového práva, nasledovať by potom mala rekodifikácia vecných práv a rovnako dedičského práva. Okruh záväzkového práva sa pritom pokladá za najmenej problematický, čo sa týka názorovej zhody naprieč politickým spektrom i medzi odbornou verejnosťou a celkovo

²²³ Podľa informácií zverejnených na WWW: <https://www.najpravo.sk/clanky/minister-spravodlivosti-menoval-novych-clenov-komisie-pre-pripravu-obcianskeho-zakonnika.html>

²²⁴ Článok publikovaný dňa 12.11.2015 [online]. Dostupný z WWW: <https://www.najpravo.sk/clanky/minister-spravodlivosti-menoval-novych-clenov-komisie-pre-pripravu-obcianskeho-zakonnika.html>

²²⁵ K tomuto vyjadrenie jednej z členov rekodifikačnej komisie dostupné z WWW: <https://www.lexforum.sk/565>

²²⁶ DULAK, Anton. Dôvody a zámery rekodifikácie súkromného práva v podmienkach SR. In: *Rekodifikácia súkromného práva v SR – ako ďalej? Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Sládkovičovo: Vysoká škola Višegrádu s.r.o., 2009, s. 5.

²²⁷ Článok publikovaný dňa 5.11.2018 [online]. Dostupný z WWW: <https://www.najpravo.sk/clanky/vieme-preco-sa-nebude-prijimat-novy-obciansky-zakonnik.html>

spoločnosťou ako takou. Naproti tomu oblasť práva dedičského obsahuje niekoľko hodnotových otázok v podobe napríklad inštitútu neopomenuteľného dediča, odkazu či dedičských zmlúv, v ktorých sa konsenzu horšie dosahuje aj medzi samotnou rekodifikačnou komisiou.

Z práce tejto rekodifikačnej komisie vzišiel teda návrh novelizácie Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb.

K otázke kogentnosti a dispozitívnosti návrh pristupoval spôsobom, že sa v §2 ods. 3 nahradzuje dovtedajšie znenie znením nasledujúcim:

*„(3) Každý si môže slobodne upraviť pomery odchylne od zákona; dbá pritom na slobodu, dôstojnosť a práva iných.“*²²⁸

Zároveň sa do existujúceho §2 občianskeho zákonníka pridal štvrtý odsek v tomto znení:

*„(4) Od zákona sa nemožno odchyliť len vtedy, ak by to podľa rozumnej úvahy a s prihliadnutím na všeobecný ľudský cit pre dobro a spravodlivosť odporovalo dobrým mravom alebo spoločenskému zmyslu zákona.“*²²⁹

Návrh novely počítal aj s lex specialis v oblasti ochrany spotrebiteľa (ekvivalent v českom OZ 2012 v § 1812 ods.2) ; § 99f zakotvuje nemožnosť odchylenia sa od zákonných ustanovení, ktorých priamym účelom je ochrana spotrebiteľa. Na prejav vôle, ktorým sa spotrebiteľ vopred vzdal svojich práv vyplývajúcich zo zákonných ustanovení občianskeho zákona alebo iného zákona, slúžiacim ochrane spotrebiteľov sa neprihliada.²³⁰

Súvisiace ustanovenie upravujúce neplatnosť právneho úkonu je zhodné s návrhom OZ z roku 2015 (zjavne contra *bonos mores*, zjavne narušujúci verejný poriadok, odporujúci zákonu, ak to zmysel a účel zákona vyžaduje).

Okrem zverejnenia návrhu zamýšľanej novelizácie bolo zverejnené aj jej odôvodnenie. Dôvodová správa je však veľmi strohá a poskytuje priestor pre viacero otázok o úmysloch jej autorov. Uvádza sa tu, že navrhované pravidlá upresňujú rozdelenie kogentných

²²⁸ Návrh paragrafového znenia zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony z roku 2018. Dostupný z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018.pdf, k ust. § 2.

²²⁹ Tamže

²³⁰ Tamže , k ust. § 99f

a dispozitívnych ustanovení zákona, pričom sa dbá na rozumnú úvahu subjektov právneho vzťahu – tzv. všeobecný ľudský cit pre dobro a spravodlivosť.²³¹ Odôvodnenie však absentuje, de facto sa len popisujú navrhované ustanovenia, pohnútky, ktoré autorov viedli k takejto koncepcii sa neuvádzajú. Nastáva preto logická otázka, či si autori legislatívneho návrhu uvedomovali dopad takejto formulácie do všetkých dôsledkov, a či práve to bolo ich úmyslom. Práve to si rozoberieme nižšie.

3.2.2 Kritika spôsobu úpravy kogentnosti v návrhu novelizácie

Navrhovaná novela nahradzuje vágne kritérium povahy ustanovenia v OZ 1964 niekoľkými novými kritériami, ktoré sú pri posúdení kogentnosti i neplatnosti právneho úkonu rozličné. Formulácia „*účastníci občianskoprávných vzťahov*“ bola v tomto návrhu nahradená označením *každý*. V dôvodovej správe nie je táto zmena vysvetlená. Ak pokračujeme ďalej v pôvodnom ustanovení „... *si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchyľne od zákona*“ znova nachádzame zmenu. Vzájomné práva a povinnosti tu boli označené pojmom pomery. Podľa Csacha sa jedná o dvojnásobné vypustenie súkromnoprávneho parametra zo zákonného znenia.²³² Ďalej tu taktiež absentuje predpoklad dohody – už nie je potrebné aby odchylenie sa od zákona vzniklo dohodu dvoch strán, ale je možný aj vznik jednostranne; to je posun aj oproti úprave kogentnosti v ČR.²³³ Ako na ďalší problém Csach poukazuje v časti za bodkočiarkou „...; *dbá pritom na slobodu, dôstojnosť a práva iných.*“, ktoré má iba proklamatívny charakter a nie je jasné, čo bolo v tomto prípade úmyslom zákonodarcov.

Rovnako problematické je aj navrhované ustanovenie § 2 ods. 4., ktorý medzi kritériá posudzovania kogentnosti po novom radí :

- posudzovanie pravidiel podľa rozumnej úvahy
- s prihliadnutím na všeobecný ľudský cit pre dobro a spravodlivosť
- rozpor s dobrými mravmi
- alebo rozpor so spoločenským zmyslom zákona.

²³¹ Dôvodová správa k čl. I, bodom 2 a 3 návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony z roku 2018. Dostupná z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018_Odovodnenie.pdf

²³² CSACH, Kristián. *Výmedzenie kogentnosti pravidiel skromného práva v návrhu novelizácie občianskeho zákonníka*. Súkromné právo, 2018, č. 6.

²³³ Ibidem

Na tomto mieste sú preto prítomné obavy, ako budú súdy v aplikačnej praxi pracovať s danými kritériami, pre ich obsahovú nejednoznačnosť.²³⁴

Návrh novely podstúpil proces neformálneho pripomienkovania, ktoré bolo na jar roku 2019 ukončené. Nasledovať malo formálne medzirezortné pripomienkovanie.²³⁵ Už v zverejnenom vyjadrení bola z pohľadu autorky tejto práce zrejme určitá skepsa ohľadne ďalšieho progresu navrhovaných zmien.²³⁶ Vo vzduchu už bolo cítiť blížiacu sa parlamentnú voľbu.

3.3 Rekodifikačné snahy od roku 2020 až do súčasnosti

Voľby do Národnej rady slovenskej republiky sa konali vo februári 2020, aj novovzniknutá vláda, podobne ako vlády predchádzajúce, sa hodlala do rekodifikácie občianskeho práva pustiť. Opätovne sa pristúpilo k vízií komplexnej rekodifikácie integrovaného kódexu všeobecného súkromného práva, nie iba k čiastočnej novelizácii.²³⁷

Legislatívne práce prebiehali v dvoch pracovných skupinách: v prvej pre rekodifikáciu občianskeho práva pod vedením Milana Hlušáka, v druhej pre rekodifikáciu práva obchodných spoločností a družstiev pod vedením Lucie Žitňanskej.²³⁸

3.3.1 Prvá pracovná verzia návrhu občianskeho zákonníka

Výsledkom prác rekodifikačnej komisie v tomto období bola prvá pracovná verzia²³⁹, ktorá upravovala problematiku kogentnosti či dispozitívnosti v prvej hlave pod názvom Úvodné ustanovenia takto:

²³⁴ CSACH, Kristián. *Vymedzenie kogentnosti pravidiel skromného práva v návrhu novelizácie občianskeho zákonníka*. Súkromné právo, 2018, č. 6. Pozri aj ďalšiu argumentáciu autora v predmetnom článku.

²³⁵ Článok publikovaný dňa 30. 4. 2019 [online]. Dostupný z WWW: <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/aktuality/?eid=2522>

²³⁶ Slová ministra spravodlivosti Gábora Gála: „*Rekodifikácia nie je viazaná volebným obdobím, to znamená, že aj keď nestihneme dokončiť túto fázu, nebráni to v tom, aby sme spustili legislatívny proces, lebo laická aj odborná verejnosť očakáva a vyžaduje si zmenu záväzkového práva.*“ zverejnené tamtiež

²³⁷ Informácie o priebehu prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike. Dostupné z WWW: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rekodifikacia-obcianskeho-zakonnika/priebeh-prac-na-rekodifikacii-sukromneho-prava-v-slovenskej-republike/>

²³⁸ Tamže

²³⁹ Pracovná verzia paragrafového znenia občianskeho zákonníku č. 1.1_20210830_v1 upravujúca základné ustanovenia z roku 2021. Dostupná z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.1.-Zakladne-ustanovenia_20210830.pdf, vypracované však boli aj pracovné verzie upravujúce Právnické osoby, Právne úkony a Zastúpenie

§ 4 Individuálna autonómia

- „(1) Slobodnej vôle človeka má zákon ustúpiť všade tam, kde si dôvody verejného poriadku, práva tretích osôb či ochrany hodné záujmy slabšej strany alebo iné podobné dôvody nevyžadujú opak.
- (2) V súkromnoprávných vzťahoch nemôže nik nanútiť inej osobe svoju vôľu bez jej súhlasu.“

K tomuto návrhu bolo taktiež zverejnené aj odôvodnenie.²⁴⁰ V ňom autori uvádzajú, že občiansky zákonník má zasahovať do súkromnoprávných vzťahov v dvoch úrovniach:

- uznanie právnej relevantnosti úkonom subjektov súkromného práva – úkony sú tak právom rešpektované a garantované štátom
- vyplnenie medzier ako postupovať v prípade, že si subjekty určitý aspekt neupravili.

Návrh je teda postavený na premise, že je dispozitívnosť pravidlo, kogentnosť potom výnimka a k obmedzeniu slobodnej vôle osoby môže dôjsť len v prípade, že si to vyžaduje verejný poriadok, práva tretích osôb, ochrana záujmov slabšej strany, alebo iné obdobné dôvody. Pri absencii týchto dôvodov je nutné právnou normu považovať za dispozitívnu.

Druhý odsek predmetného návrhu potom precizuje, že ani dôvody uvedené v prvom odseku nebudú postačovať k nanúteniu subjektívnej vôle inej osobe, bez jej aprobácie.²⁴¹

3.3.2 Druhá pracovná verzia návrhu občianskeho zákonníka

Druhá vyhotovená pracovná verzia²⁴² upravovala materiu kogentnosti a dispozitívnosti (systematicky opäť zaradenú v prvej hlave zákona pod názvom Úvodné ustanovenia) nasledujúco:

²⁴⁰ Odôvodnenie návrhu základných ustanovení občianskeho zákonníka z roku 2021. Dostupné z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.1.-Zakladne-ustanovenia_20210830_odovodnenie.pdf

²⁴¹ K ust. § 4., tamtiež

²⁴² Pracovná verzia paragrafového znenia všeobecnej časti občianskeho zákonníka č. 2_20220714 z roku 2022. Dostupná z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.-Vseobecna-cast_v2_20220714.pdf

§ 2 Podmienečná záväznosť súkromného práva

„Pravidlá súkromného práva sú záväzné iba vtedy, ak nebolo v právnom úkone určené inak alebo ak sa nepriečia zjavnému zámeru jeho strán a, ak ide o obchodný styk, ani obchodným zvyklostiam; zaväzujú však vždy, ak si to vyžaduje zákon alebo ich spoločenský zmysel, najmä ochrana verejného poriadku, práv tretích osôb či ochranyhodných záujmov druhej strany.“

Normotvorcovia v odôvodnení poukazujú na skutočnosť, že podstata dispozitívnosti nespočíva v tom, že sa stranám umožňuje odchýlenie od zákona, ale že sa zákonná úprava použije len v prípade, že si strany určitú otázku neupravili podľa svojej vôle. Práve z toho vychádza aj dôvod pre označenie dispozitívnej normy ako normy podmiennečne záväznej (použitie len za podmienky, že si subjekty právneho vzťahu neupravili vzájomné práva a povinnosti autonómne). Podmienečne záväzné pravidlo sa tak neuplatní ak:

- právny úkon určil niečo odlišné (zvolená autonómna úprava strán taká, že dispozitívne pravidlo popri nej neobstojí, alebo jednostranné určenie inak než upravuje zákon)
- by sa použitie zákonného podmiennečného pravidla priečilo zjavnému zámeru jednej alebo všetkých strán právneho úkonu.

Podstata kogentnosti potom podľa návrhu nespočíva v nemožnosti za od zákonnej normy odchýliť, ale jej bezpodmienečné použitie aj v prípade, že tak strany učinili. Záväznosť vždy a všade (bez podmienok) je tak daná iba za predpokladov, uvedených v ustanovení § 2 predmetného návrhu za bodkočiarkou a teda:

- ak si to vyžaduje priamo zákon
- alebo si to vyžaduje spoločenský zmysel danej normy (hlavne ochrana verejného poriadku, práv tretích osôb a ochrany hodné záujmy druhej strany).

Formulácia s použitím slova najmä implikuje, že je uvedený výpočet iba výpočtom demonštratívny. Posúdenie existencie ďalších iných dôvodov spoločenského zmyslu ostáva na judikatúre a doktríne.²⁴³

²⁴³ Odôvodnenie návrhu úvodných ustanovení občianskeho zákonníku z roku 2022. Dostupné z WWW: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.1.-Uvodne-ustanovenia_20220714_odovodnenie.pdf, k ust. §2

3.3.3 Aktuálna situácia po parlamentných voľbách 2023

Nedávne parlamentné voľby uskutočnené v septembri 2023 s najväčšou pravdepodobnosťou opäť spomalili priblíženie sa ku skutočnému prijatiu nového občianskeho zákonníka. Programové vyhlásenie vlády síce obsahuje proklamáciu, že :
„Vláda v záujme právnej úpravy každodenných medziľudských vzťahov podporí širokú diskusiu o modernej rekodifikácii Občianskeho zákonníka vrátane dedičského a rodinného práva, ktorá bude plne akcentovať podmienky života v 21. storočí najmä v súvislosti s rozvojom komunikačných prostriedkov.“²⁴⁴; avšak takáto formulácia, kde sa uvádza len akási podpora verejnej diskusie bez prítomnosti zámeru prijať v tomto novom volebnom období nový občiansky zákonník, či aspoň cieľ predložiť návrh budúceho paragrafového znenia, nenapĺňa autorku tejto práce prílišným optimizmom. Verme, že tomu bude inak a Slovensko sa po rokoch čakania zaradí medzi krajiny s moderným občianskoprávnym kódexom.

²⁴⁴ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2023 – 2027. Dostupné z WWW: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>, s.68.

Záver

Na základe poznatkov vyššie predostretých, sme v prvej časti práce dospeli k vymedzeniu pojmu právna norma, ako základného stavebného prvku určitého právneho systému, ktorá je všeobecne záväzným pravidlom ľudského chovania, stanovená alebo uznaná štátom, pričom jej porušenie je štátom sankcionované. Definičnými znakmi právnej normy sú teda záväznosť, formálna určitosť, všeobecnosť a vynútiteľnosť.

Jedným zo spôsobov klasifikácie právnych noriem je už tradične aj delenie na dvojicu pojmov kogentné a dispozitívne právne normy. Konkrétnych definícií síce v odbornej literatúre nachádzame mnoho, základnou premisou je však v prípade kogentných noriem jednak nutnosť použitia stanoveného pravidla na daný prípad, na druhej strane potom vylúčenie možnosti si podľa svojej ľubovôle upraviť svoje práva a povinnosti odlišne od zákona. Dispozitívne normy potom naopak umožňujú stranám odchyliť sa od právnej úpravy touto normou stanovenej a autonómne si zjednať úpravu vlastnú. Ak sa však strany od zákonného ustanovenia neodchýlia, dispozitívna norma potom nastúpi podporne a na situáciu zmluvne nemodifikovanú sa uplatní. Neznamená to však ale, že by stratila svoj hlavný definičný znak, v podobe záväznosti.

V ďalšej časti sme pomocou krátkeho historického exkurzu analyzovali nasledujúce možnosti zakotvenia kogentnosti v právnej úprave. V minulosti bol v OZ 1964 zvolený prístup stanovujúci, že všetky ustanovenia zákona sú kogentného charakteru s výnimkou tých, v ktorých je odchylenie sa od príslušného ustanovenia zákona výslovne dovolené. Až tzv. veľkou novelou sa OZ 1964 navrátil k zásade dispozitívnosti. Pre rozlíšenie povahy noriem zvolil zákonodarca všeobecný návod, tzv. generálnu klauzulu, keď stanovil možnosť upravenia si vzájomných vzťahov odchyľne od zákona v prípade, že to zákon výslovne nezakazuje a z *povahy ustanovenia* nemožnosť odchylenia sa nevyplýva.

Zistili sme, že obchodný zákonník zvolil odlišnú legislatívnu techniku v podobe taxatívneho výpočtu kogentných ustanovení. Ďalšia možnosť je potom taká, že pravidlo pre odlišenie kogentných a dispozitívnych noriem nie je stanovené vôbec a toto je ponechané aplikačnej praxi.

Zákonodarca reagujúci na kritiku spornej *povahy ustanovenia* opustil túto formuláciu, ktorú nahradil opäť generálnou klauzulou. Príliš abstraktné, vágne kritérium kogentnosti, ktoré výkladovej praxi činilo ťažkosťi nahradili kritériá nové v podobe dobrých mravov,

verejného poriadku a práva týkajúceho sa postavenia osôb. V práci sme sa snažili nájsť odpoveď na otázku, či túto zmenu môžeme hodnotiť ako pozitívny krok, alebo bolo len jedno abstraktné kritérium nahradené rovnako abstraktným konštruktom. Medzi odbornou verejnosťou sa objavili i názory, že kritériá uvedené v § 1 ods. 2 OZ vo vete za bodkočiarkou v skutočnosti nestanovujú o kogentnosti vôbec nič. Autorka práce sa s týmto názorom nestotožňuje a súhlasí s názorom prezentovaným autorom zákona i judikatúrou Najvyššieho súdu v predmetnej otázke. Zákonodarca chcel celkom iste uľahčiť aplikačnej praxi a zvoliť vhodnejšie kritérium odlišenia noriem, než akou bola povaha ustanovenia, preto nepokladám za správny záver, že by k tomuto nestanovil žiadne kritérium okrem výslovného zákazu. Teleologickým výkladom je tak nutné vyvodiť záver, že dobré mravy, verejný poriadok a práva týkajúce sa postavenia osôb novo predstavujú materiálne kritériá kogentnosti. Pokiaľ by sa akákoľvek odchýlka od zákonného ustanovenia dala pokladať sama o sebe za narušujúcu predmetné materiálne kritérióny, je potrebné ju označiť ako kogentnú.

Problematika kogentnosti alebo dispozitívnosti právnych noriem sa dotýka každého z nás. V rámci zachovania princípu právnej istoty a predvídateľnosti práva, by úprava toho, od akých zákonných noriem je možné sa odchýliť a od akých tak učiniť nemožno, mala byť jasná a nespôsobovať výkladové ťažkosti. Nezakotviť tak do zákonnej úpravy návod, akým spôsobom odlíšiť normu kogentnú od dispozitívnej vôbec, sa preto autorke nejaví ako vhodné. Taxatívny výpočet kogentných ustanovení by síce požiadavke na právnu istotu vyhovoval výborne, avšak nebol by dostatočne flexibilný a nenechal by žiadny priestor judikatúre a doktríne pre prípadné vyplnenie medzier právnej úpravy. Preto spôsob zakotvenia úpravy kogentnosti v podobe generálnej klauzuly pokladám za priliehavý. Posun od abstraktného kritéria povahy ustanovenia k stanoveniu kritérií nových, aj keď rovnako všeobecných, hodnotím ako pozitívny krok vopred. Pretože aj keď sú dobré mravy a verejný poriadok neurčitými právnymi pojmami, sú predsa len konkrétnejšie než kritérium predchádzajúce. V právnej praxi sú to takisto pojmy ustálené.

Učiniť záver o kogentnosti konkrétneho zákonného ustanovenia iba poukazom na to, že to vyplýva z povahy tohto právneho pravidla už nie je v judikatúre možné; v rozhodnutí o kogentnosti príslušného ustanovenia bude nutné presvedčivo odôvodniť, prečo by akákoľvek odchýlka od tohto ustanovenia zákona bola v rozpore s dobrými mravmi či verejným poriadkom.

Podľa názoru autorky bude odôvodňovanie záveru o kogentnosti s poukazom na nové materiálne kritériá menej náročné, než ako tomu bolo v prípade *povahy ustanovenia* a z pohľadu adresátov právnej normy ďaleko predvídateľnejšie. Z uvedených dôvodov túto legislatívnu zmenu hodnotím kladne.

V poslednej časti práce sme zhodnotili rekodifikačné úsilie v oblasti občianskeho práva na Slovensku, zistili sme, že sa skutočne Česká republika svojmu susedovi stala pri tvorbe návrhov inšpiračným zdrojom. Keďže však kvôli politickým vplyvom vedie k rekodifikácii, navzdory verejným proklamáciám, podľa názoru autorky práce ešte dlhá a trnitá cesta, bude sa môcť u „*suseda*“ inšpirovať aj tým, ako sa s novo zavedenými pravidlami pre rozlíšenie kogentnosti od dispozitívnosti vysporiada judikatúra.

Zoznam skratiek

NS, Najvyšší súd	Nejvyšší soud Nejvyšší soud České republiky
ÚS, Ústavný súd	Ústavní soud České republiky
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina základných práv a slobôd	Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
OZ, občiansky zákonník, OZ 2012	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zoznam použitých zdrojov:

1) Zoznam použitej literatúry

a) Monografie a učebnice

BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2013. Právo. ISBN 978-80-7263-819-2.

BOGUSZAK, Jiří, ČAPEK Jiří, GERLOCH Aleš. *Teorie práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0.

CARBONNIER, Jean. *Droit civil: Introduction*. Francúzsko, Presses Universitaires de France - PUF, 1996. ISBN 2-13-047257-5.

DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5.

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-652-1.

KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ Pavel, SCHAMS Rudolf, VRÁNEK Čestmír, WITTICHOVÁ Drahomíra, ZELINKA Vojtěch. *Latinsko-český slovník*. Druhé vydání. Praha: Leda, 2016. ISBN 978-80-7335-376-6.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1.vyd., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-028-1.

KNAPP, Viktor. *Filosofické problémy socialistického práva*. Praha: Academia, 1967.

KRATOCHVÍL, Zdeněk, ed. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965. Praktické příručky (Orbis).

KRAUS, Jiří. *Slovník cudzích slov: akademický*. 3. vyd. Preložila Ľubica BALÁŽOVÁ. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo Mladé letá, 2008. ISBN 978-80-10-01425-5.

LAZAR, Ján a kol. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: IURIS LIBRI, 2014. ISBN 978-80-89635-08-5.

NĚMEČEK, Tomáš, RYCHETSKÝ, Pavel. *Diskrétní zóna*. Praha: Vyšehrad, 2012. *Rozhovory* (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-300-9.

PATTARO, Enrico. *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence: Volume 1: The Law and The Right: A Reappraisal of the Reality That Ought to Be*. Holandsko: Springer, 2007. ISBN 978-1-4020-6470-8.

PROCHÁZKA, Radoslav, KÁČER Marek. *Teória práva*. Bratislava: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-89603-14-5.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. Praha: C.H. Beck, 2014. *Právní praxe*. ISBN 978-80-7400-483-4.

TILSCH, Emanuel. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-897-8.

ZEKOLL, Joacchim a Gerhard WAGNER. *Introduction to German Law*. Third Edition. Kluwer Law International B.V, 2019. 978-90-411-9098-7.

b) Komentářová literatura

JEHLIČKA, Oldřich, Jiří ŠVESTKA a Marta ŠKÁROVÁ. *Občanský zákoník: komentář*. 9. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. *Komentované zákony* (C.H. Beck). ISBN 80-7179-881-9.

LAVICKÝ, Petr, a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-529-9.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-852-8.

MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-73-1

PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku. 2. upr. vyd.* Praha: Linde, 1998. Zákony – komentáře. ISBN 80-7201-120-0.

ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2020. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-656-6.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054).* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-535-0.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (2. aktualizace).* Praha: C. H. Beck, 2023.

c) Příspěvky v zbornících

BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví.* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. s. 425-462. ISBN 978-80-210-4844-7.

DULAK, Anton. Dôvody a zámery rekodifikácie súkromného práva v podmienkach SR. In: *Rekodifikácia súkromného práva v SR – ako ďalej? Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Sládkovičovo: Vysoká škola Višegrádu s.r.o., 2009. ISBN 978-80-89267-44-6.

ELIÁŠ, Karel. Systematika občanských zákoníků. In: DVOŘÁK, Jan, Karel MALÝ a Karolína ADAMOVÁ. *200 let Všeobecného občanského zákoníku.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 97880-7357-753-7.

OEHM, Jaroslav. Organizace a činnost Legislativních rad vlády ČSFR a vlády ČR po listopadu 1989. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana, ed. *Poceta Miloši Tomsovi k 80. narozeninám.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-81-4.

RUBEŠ, Pavel. Dobré mravy v rukou soudců. In: *Poceta Martě Knappové k 80. narozeninám.* Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-133-1.

SCHELLE Karel, VESELÁ Renata, VOJÁČEK Ladislav. Historická východiska sblížení českého soukromého práva s evropskou právní kulturou. In: HURDÍK, Jan a Josef FIALA, ed. *Východiska a trendy vývoje českého práva po vstupu České republiky do Evropské unie: sborník příspěvků z konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně dne 5.10.2005*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3892-6.

VOJČÍK, Peter, INFORMÁCIA O PRIEBEHU A STAVE REKODIFIKAČNÝCH PRÁC NA NOVOM OBČIANSKOM ZÁKONNÍKU. In: DULAKOVÁ, JAKUBEKOVÁ, Denisa. *Aktuálny stav prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike a jeho vízie*. Magister Officiorum, 2020, č. 2., s. 8-15. ISSN 1338-5569.

VOJČÍK, Peter. Rekodifikácia noriem súkromného práva a duševné vlastníctvo. In: *Acta Iuridica Cassoviensia* 26. Košice: Právnická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7097-753-8.

d) Časopisecká literatúra

ALEXANDER, Juraj. *Ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení*. Právní rozhledy, 2006, č. 2, s. 69-71. ISSN 1210-6410.

BEJČEK, Josef. „*Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení*. Právní rozhledy, 2006, č. 11, s. 406-410. ISSN 1210-6410.

BERAN, Karel. *Kdy je norma kogentní a kdy dispozitivní?* Právní rozhledy, 2009, č. 19, s. 685-692. ISSN 1210-6410.

CIRÁK, Ján. *Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2012, roč. XX, č. 1. ISSN 1210-9126.

CSACH, Kristián. *Vymedzenie kogentnosti pravidiel skromného práva v návrhu novelizácie občianskeho zákonníka*. Súkromné právo, 2018, č. 6. ISSN 2453-6504.

DULAKOVÁ, JAKUBEKOVÁ, Denisa. *Aktuálny stav prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike a jeho vízie*. Magister Officiorum, 2020, č. 2., s. 8-15. ISSN 1338-5569.

ELIÁŠ, Karel. *K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku*. Bulletin advokacie, 2015, č. 9, s. 13-24. ISSN 1210-6348.

HURDÍK, Jan. *K návrhu slovenského Občianskeho zákonníka*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č.1.s. 106-109. ISSN 1210-9126.

MATES, Jan, MATESOVÁ, Kopecká, Šárka: *Pár poznámek k úpravě institutu dobrých mravů v NOZ*. Bulletin advokacie 7-8/2011, s. 26-32. ISSN 1210-6348.

NAVRÁTIL, David. *Tři poznámky ke smluvní volnosti v otázce úroků z prodlení*. Právní rozhledy, 2006, č. 13, s. 482-483. ISSN 1210-6410.

TELEC, Ivo. *Některé kritické poznámky k návrhu koncepce občanského zákoníku*. Právní rozhledy, 1997, roč. 5, č. 5, s. 225-232. ISSN 1210-6410.

2) Zoznam použitých internetových zdrojov

LIŠKA, Ivan. Unifikácia a recepcia práva v ČSR po roku 1918. Visegrad Journal on Human Rights. 2014, č. 2. Dostupné z WWW:

http://vjhr.sk/archive/2014_2_2/10.pdf

Dátum vstupu: 15. 2. 2023.

JANEBA, Jiří. Dobré mravy. Príspevok publikovaný dňa 20.5.2002 [online]. Dostupný z WWW:

<https://www.epravo.cz/top/clanky/dobre-mravy-16941.html>

Dátum vstupu: 21. 8. 2023.

HEJNÝ, Tomáš. Kogentní a dispozitivní normy v novém civilním právu / právu obchodních korporací aneb vystačíme s "výslovným" určením v zákoně? Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta. Výjezdní seminář z obchodního práva, Obchodní právo v roce II, 10. – 12. dubna 2015.

Dostupné z WWW: <https://www.prf.cuni.cz/tomas-hejny-1404050795.html>

Dátum vstupu: 23. 8. 2023.

NĚMEČEK, Tomáš. „Jsem jen venkovský učitel.“ S Karlem Eliášem o vlivu Viktora Knappa, hnusné angličtině a právu na šachtě. Príspevok publikovaný dňa 1. 7. 2008 [online]. Dostupný z WWW:

<https://jinepravo.blogspot.com/2008/07/karel-eli-jsem-jen-venkovsk-uitel.html>

Dátum vstupu: 3. 9. 2023.

Článok publikovaný dňa 12.11.2015 [online]. Dostupný z WWW:

<https://www.najpravo.sk/clanky/minister-spravodlivosti-menoval-novych-clenov-komisie-pre-pripravu-obcianskeho-zakonnika.html>

Dátum vstupu: 17.9.2023.

DULAKOVÁ, Denisa. Všetko o rekodifikácii Občianskeho zákonníka (naozaj)? Príspevok publikovaný dňa 1. 12. 2015 [online]. Dostupný z WWW:

<https://www.lexforum.sk/565>

Dátum vstupu: 17.9. 2023

Článok publikovaný dňa 5.11.2018 [online]. Dostupný z WWW:

<https://www.najpravo.sk/clanky/vieme-preco-sa-nebude-prijimat-novy-obciansky-zakonnik.html>

Dátum vstupu: 22. 9. 2023.

Článok publikovaný dňa 30. 4. 2019 [online]. Dostupný z WWW:

<https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/aktuality/?eid=2522>

Dátum vstupu: 25. 9. 2023.

DULAKOVÁ, Denisa. Paragrafové znenie prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka. Príspevok publikovaný dňa 12. 11. 2015 [online]. Dostupný z WWW:

<https://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>

Dátum vstupu: 2.10. 2023

3) Zoznam použitých právnych predpisov

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 101/1963 Sb., zákon o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu)

Zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník

Zákon č. 58/1969 Zb., zákon o zodpovednosti za škodu spôsobenú rozhodnutím orgánu štátu alebo jeho nesprávnym úradným postupom

Zákon č. 131/1982 Zb., zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Občiansky zákonník a upravujú sa niektoré ďalšie majetkové vzťahy

Zákon č. 94/1988 Zb. zákon o bytovom, spotrebnom a výrobnom družstevníctve

Zákon č. 188/1988 Zb. zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Zákonník práce

Zákon č. 509/1991 Sb., zákon, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník

Loi fédérale complétant le Code civil suisse (Livre cinquième: Droit des obligations), zo dňa 30. marca 1911

Code civil des Français, vyhlásený dňa 21. marca 1804

4) Zoznam použitej judikatúry

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 5. júna 2012, sp. zn. IV. ÚS 3653/11

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 14. novembra 2017, sp. zn. I. ÚS 3391/15

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 17. marca 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. mája 1997, sp. zn. 2 Cdon 473/96

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. januára 2020, sp. zn. 29 Cdo 2136/2018

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 14. januára 2020, sp. zn. 26 Cdo 3654/2019

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 16. augusta 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 31. októbra 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 10. júna 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020

5) Zoznam ostatných zdrojov

Dôvodová správa k ústavnému zákonu č. 100/1960 Sb., Ústave Československé socialistickej republiky. Dostupná z WWW:

http://psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_09.htm

Dátum vstupu: 20.2. 2023

Dôvodová správa k návrhu občanského zákoníka z roku 2005. Dostupná z WWW:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf

Dátum vstupu: 17. 4. 2023

Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, konsolidovaná verzia.

Dostupná z WWW:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Dátum vstupu: 19.4.2023

Informácie o priebehu prác na rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike.

Dostupné z WWW:

<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rekodifikacia-obcianskeho-zakonnika/pribeh-prac-na-rekodifikacii-sukromneho-prava-v-slovenskej-republike/>

Dátum vstupu: 16.8. 2023

Legislatívny zámer občianskeho zákoníka z roku 2002 uverejnený v časopise Justičná revue č. 8–9/2002. Dostupný tiež z WWW:

<https://www.epi.sk/odborny-clanok/SEPARAT-JUSTICNEJ-REVUE-LEGISLATIVNY-ZAMER-OBCIANSKEHO-ZAKONNIKA.htm>

Dátum vstupu: 27.9. 2023

Legislatívny zámer občianskeho zákonníka z roku 2009. Dostupný z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-OZ_2009.pdf

Dátum vstupu: 2.10.2023

Návrh paragrafového znenia nového občianskeho zákonníka z roku 2015. Dostupný z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2015.pdf

Dátum vstupu: 2.10. 2023

Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony z roku 2018.

Dostupná z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018_Odovodnenie.pdf

Dátum vstupu: 3.10. 2023

Návrh paragrafového znenia zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony z roku 2018.

Dostupný z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Navrh-OZ_2018.pdf

Dátum vstupu: 3.10. 2023

Uznesenie vlády SR č. 827/2002. Dostupné z WWW:

<https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/13182/1>

Dátum vstupu: 3.10.2023

Odôvodnenie návrhu základných ustanovení občianskeho zákonníka z roku 2021.

Dostupné z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.1.-Zakladne-ustanovenia_20210830_odovodnenie.pdf

Dátum vstupu: 4.10. 2023

Odôvodnenie návrhu úvodných ustanovení občianskeho zákonníku z roku 2022.

Dostupné z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.1.-Uvodne-ustanovenia_20220714_odovodnenie.pdf

Dátum vstupu: 4.10.2023

Pracovná verzia paragrafového znenia občianskeho zákonníku č. 1.1_20210830_v1 upravujúca základné ustanovenia z roku 2021. Dostupná z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.1.-Zakladne-ustanovenia_20210830.pdf

Dátum vstupu: 4.10.2023

Pracovná verzia paragrafového znenia všeobecnej časti občianskeho zákonníka č. 2_20220714 z roku 2022. Dostupná z WWW:

https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/08/1.-Vseobecna-cast_v2_20220714.pdf

Dátum vstupu: 4.10.2023

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2023 – 2027. Dostupné z WWW: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>

Dátum vstupu: 5.10.2023

Kogentné normy v občianskom zákonníku

Abstrakt

Diplomová práca pod názvom „Kogentné normy v občianskom zákonníku“ sa venuje analýze kogentných noriem v zákone č. 89/2012 Sb., občianskom zákonníku.

Cieľom tejto práce je teoretické vymedzenie pojmu kogentných a dispozitívnych noriem i právnych noriem ako takých, nevyhnutného pre zasadenie do kontextu; analýza platnej právnej úpravy v občianskom zákonníku, ako aj právnej úpravy jej bezprostredne predchádzajúcej i komparácia so súčasnými aj minulými rekodifikačnými snahami v Slovenskej republike. Práca je z tohto dôvodu systematicky rozčlenená na tri časti.

Prvotne je v prvej časti definovaný pojem právna norma, je pojednané o jej špecifických znakoch, štruktúre a klasifikácii. Ďalej poskytuje vymedzenie bipartície pojmov kogentná a dispozitívna norma v tuzemsku i zahraničí a krátky historický exkurz vývoja kogentnosti a dispozitívnosti. V závere tejto časti je pozornosť upriamená na konkrétne rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR v otázke povahy ustanovenia upravujúceho výšku úrokov z omeškania.

V druhej časti práce je rozobraná aktuálne platná právna úprava v občianskom zákonníku. Nájdeme v nej priblíženie legislatívnej techniky, ktorú si zákonodarca zvolil pre zakotvenie kogentnosti, ďalej potom analýzu novo zakotvených kritérií kogentnosti v podobe dobrých mravov, verejného poriadku a práva týkajúceho sa postavenia osôb. Napokon sa v druhej časti diplomová práca venuje relatívne kogentným právnym normám, ustanovením slúžiacim ochrane tretích osôb a kritickým ohlasom k zvolenému spôsobu zakotvenia kogentnosti v OZ.

V poslednej časti sa práca sústreďí na komparatívnu analýzu rekodifikačných procesov na Slovensku, kde predostrie, či vôbec a prípadne akým spôsobom sa tu normotvorcovia inšpirovali krajinou, s ktorou nemalo rokov zdieľalo spoločný štát. Zhodnotí priebeh a výsledky práce viacerých rekodifikačných komisií a vo vypracovaných návrhoch sa zameria na zakotvenie kogentnosti respektíve dispozitívnosti.

Kľúčové slová: kogentná norma, dispozitívna norma, rekodifikácia

Kogentní normy v občanském zákoníku

Abstrakt

Diplomová práce pod názvem „*Kogentní normy v občanském zákoníku*“ se věnuje analýze kogentních norem v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku.

Cílem této práce je teoretické vymezení pojmu kogentních a dispozitivních norem i právních norem jako takových, nezbytného pro zasazení do kontextu; analýza platné právní úpravy v občanském zákoníku i právní úpravy jí bezprostředně předcházející a komparace se současnými i minulými rekodifikačními snahami v Slovenské republice. Práce je z tohoto důvodu systematicky rozčleněna na tři části.

Nejprve je v první části definován pojem právní norma, je pojednáno o jejích specifických znacích, struktuře a klasifikaci. Dále poskytuje vymezení bipartice pojmů kogentní a dispozitivní norma v tuzemsku i zahraničí a krátký historický exkurz vývoje kogentnosti a dispozitivnosti. V závěru této části je pozornost upřena na konkrétní rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR v otázce povahy ustanovení upravujícího výši úroků z prodlení.

Ve druhé části práce je rozebrána aktuálně platná právní úprava v občanském zákoníku. Najdeme zde přiblížení legislativní techniky, kterou si zákonodárce zvolil pro zakotvení kogentnosti, dále pak analýzu nově zakotvených kritérií kogentnosti v podobě dobrých mravů, veřejného pořádku a práva týkajícího se postavení osob. Nakonec se ve druhé části diplomová práce věnuje relativně kogentním právním normám, ustanovením sloužícím ochraně třetích osob a kritickým ohlasům ke zvolenému způsobu zakotvení kogentnosti v OZ.

V poslední části se práce soustředí na komparativní analýzu rekodifikačních procesů na Slovensku, kde předestře, jestli vůbec a eventuálně jakým způsobem, se zde normotvůrci inspirovali zemí, s již nemálo let sdílelo společný stát. Zhodnotí průběh a výsledky práce vícero rekodifikačních komisí a ve vypracovaných návrzích se zaměří na zakotvení kogentnosti respektive dispozitivnosti.

Klíčová slova: kogentní norma, dispozitivní norma, rekodifikace

Mandatory rules in the Civil Code

Abstract

The diploma thesis entitled "Mandatory rules in the Civil Code" is dedicated to the analysis of mandatory rules in Act No. 89/2012 Coll., the Civil Code.

The aim of this thesis is the theoretical definition of the concept of mandatory and non-mandatory rules and legal rule itself, which is necessary for framing them within the context; the analysis of the valid legislation in the Civil Code as well as the legislation immediately preceding it and a comparison with the current and past recodification efforts in the Slovak Republic. Therefore, the thesis is systematically divided into three parts.

Firstly, the term legal rule is defined in the initial part of the work, the specific features, structure and classification of the legal rules are discussed. Furthermore, it provides a definition of a pair of the terms mandatory and non-mandatory, as it is defined in the Czech Republic, but also abroad as well as a brief historical overview. Finally, the attention is drawn to a specific decision of the Supreme Court of the Czech Republic regarding the nature of the provision regulating the amount of default interests.

In the second part of the work, the currently applicable legislation in the Civil Code is discussed. At this point we can find a description of the legislative technique chosen by the Czech legislator to establish the legal provision regarding mandatory and non-mandatory rules and further the analysis of the newly established criteria including good morals, public order and the rights concerning the status of persons. At the end of the second part, the diploma thesis deals with so called relatively mandatory rules, provisions protecting third parties and the critical feedback to the method of establishing the provisions regarding mandatory rules.

In the last part, the work will focus on a comparative analysis of the recodification processes in Slovakia, where it will set out the way in which the legislators were inspired by the country with shared history of common state (and therefore legislation) of Czechoslovakia. It will evaluate the progress and results of the work of several recodification commissions and within the developed proposal, it will focus on enshrining the mandatory and non-mandatory rules.

Keywords: mandatory rule, non-mandatory rule, recodification